

Извештај во сенка за Поглавје 27

2023 година

П Л А Т Ф О Р М А 27

27

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент
Охридски", Скопје

502/504:340.137(497.7:4-672EY)"2023"(047)
551.583:340.137(497.7:4-672EY)"2023"(047)
502/504:340.132(497.7)"2023"(047)
551.583:340.132(497.7)"2023"(047)

ИЗВЕШТАЈ во сенка за Поглавје 27 - 2023 година
[Електронски извор] / [автори Филип Стојановски
... и др.]. - Скопје : Македонско здружение на млади
правници, 2024

Начин на пристапување (URL):
[https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2024/05/
Извештај-во-Сенка-МК.pdf](https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2024/05/Извештај-во-Сенка-МК.pdf).

- Текст во ПДФ формат, содржи 81 стр., илустр. -
Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот
на ден 20.05.2025. - Фусноти кон текстот. - Други
автори: Бојана Станојевска Пецуrowска, Даниела
Младеновска, Александра Каракашова Сачкарска,
Петра Поп Ристова, Робертина Брајаноска, Методија
Велевски, Данка Узунова, Арта Старова. - „Граѓанските
организации во акција за климатските промени“

ISBN 978-608-4843-89-4

1. Стојановски, Филип [автор] 2. Станојевска
Пецуrowска, Бојана [автор] 3. Младеновска, Даниела
[автор] 4. Каракашова Сачкарска, Александра [автор]
5. Поп Ристова, Петра [автор] 6. Брајаноска, Робертина
[автор] 7. Велевски, Методија [автор] 8. Узунова, Данка
[автор] 9. Старова, Арта [автор] 10. Николовска, Елена
[автор]

а) Животна средина и климатски промени --
Законодавство -- Македонија -- Усогласеност со ЕУ
-- 2023 -- Извештаи б) Животна средина и климатски
промени -- Законодавство -- Македонија -- 2023 --
Извештаи

COBISS.MK-ID 63739397

Овој документ/публикација е финансиран од
Шведска. Шведска не нужно ги дели ставовите
изразени во овој материјал. Одговорноста за
содржината на документот е во целост на авторите.

Наслов

Извештај во сенка за Поглавје 27 - 2023 година

Издавач

Македонско здружение на млади правници

Проект

Граѓанските организации во акција за климатските промени

Спроведувачи

Проектот го спроведува Центарот за истражување и
информирање на животната средина „Еко-свест“ во соработка
со Македонското здружение на млади правници - МЗМП и
Организацијата за поврзување на природни вредности и луѓе
– ЦНВП

Автори

Квалитет на воздух

Филип Стојановски
Центар за климатски промени

Управување со отпад

м-р Бојана Станојевска Пецуrowска
Центар за климатски промени

Индустриско загадување и управување со ризик

д-р Даниела Младеновска
Центар за климатски промени

Хоризонтално законодавство

Александра Каракашова Сачкарска
ЗОР „Милиеуконтакт Македонија“

Квалитет на води

д-р Петра Поп Ристова
ЗОР „Милиеуконтакт Македонија“

Заштита на природата

м-р Робертина Брајаноска, д-р Методија
Велевски, Данка Узунова, Арта Старова
Македонско еколошко друштво - Скопје

Климатски промени

Елена Николовска
„Еко-свест“ Скопје

Уредник

Бојана Божиновска Силјановска, МЗМП Скопје

Лектура

Елеонора Стојкоска-Попетревска

Графички дизајн

Харис Муриќ

Скопје, 2024

1	1	Вовед
1	1.1	Платформа 27
2	2	Хоризонтално законодавство
3	2.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
6	2.2	Спроведување на законодавството
10	2.3	Препораки за подобрување
17	3	Воздух
18	3.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
18	3.2	Спроведување на законодавството
26	3.3	Препораки за подобрување
29	4	Води
30	4.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
31	4.2	Спроведување на законодавството
31	4.2.1	Имплементација на Рамковната директива за води
32	4.2.2	Имплементација на ЕУ-Директива за урбани отпадни води
35	4.2.3	Имплементација на ЕУ-Директива за вода за пиење
38	4.2.4	Имплементација на ЕУ-Директивата за подземни води
38	4.3	Препораки за подобрување
40	5	Управување со отпад
41	5.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
42	5.2	Спроведување на законодавството
46	5.3	Препораки за подобрување
47	6	Индустриско загадување и управување со ризик
48	6.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
49	6.2	Спроведување на законодавството
49	6.2.1	Технички и административни капацитети на централно и локално ниво
50	6.2.2	Соработка со операторите и соработка централно - локално ниво
50	6.2.3	Транспарентност во делот на издадените дозволи, процесот на издавање дозволи и финансиските средства
51	6.2.4	Методологија за пишувањето на А и Б-дозволите
52	6.3	Препораки за подобрување
53	7	Природа
54	7.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
56	7.2	Спроведување на законодавството
60	7.3	Препораки за подобрување
65	8	Климатски промени
66	8.1	Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година
67	8.2	Спроведување на законодавството
72	8.3	Препораки за подобрување
74	9	Финансирање
80	9.1	Административни капацитети

1 Вовед

1.1 Платформа 27

Платформа 27 е неформална мрежа на повеќе од 20 организации што работат на полето на заштита на животната средина и климатските промени, која се формира во 2020 година. Извештајот е подготвен врз основа на претходно развиена методологија со која четири организации (Центар за климатски промени, „Еко-свест“, „Милиеуконтакт“ Македонија и Македонско еколошко друштво) работат на мониторинг на усогласувањето на националното законодавство со европското, но и на спроведувањето на законодавството на национално и локално ниво, го анализираат напредокот и ги сумираат главните наоди во еден извештај, кој носи наслов Извештај во сенка за Поглавје 27.

Овој извештај ги опфаќа само потпоглавјата „Хоризонтално законодавство“, „Квалитет на води“, „Управување со отпад“, „Квалитет на амбиентен воздух“, „Индустриско загадување и управување со ризик“, „Заштита на природата“ и „Климатски промени“, односно секторит каде што има напредок и кои опфаќаат повеќе директиви. Во Извештајот во сенка за Поглавје 27 за 2023 година го анализираме напредокот во последната година, односно во периодот од декември 2022 година до декември 2023 година, а подготовката ја овозможи проектот „Граѓанските организации во акција за климатски промени“ спроведуван од „Еко-свест“, МЗМП и ЦНВП, а финансиран од Владата на Шведска.

Целта на овој Извештај е да даде детален преглед на напредокот во усогласувањето на националното законодавство со европското за овие сектори, кои се дел од Поглавјето 27 - Животна средина и климатски промени, но и да го анализира спроведувањето на национално и локално ниво. Извештајот ги утврдува недостатоците во овие процеси, укажува на нив, а исто така ги анализира спроведувањето на препораките и начините за нивно надминување.

Истовремено, овој Извештај треба да го подобри дијалогот помеѓу релевантните институции, граѓанскиот сектор, стручната јавност, меѓународната заедница и сите чинители во процесот на усогласување на законодавството и неговото спроведување, но и да осигури континуитет во соработката помеѓу релевантните чинители. Од огромно значење е тоа што на извештајот работат четири организации, кои имаат повеќе од 10 години искуство во областа на животната средина и кои постојано ги следат состојбите во државата на полето на животната средина и климатските промени.

2

Хоризонтално законодавство

2 Хоризонтално законодавство

2.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Последниот Извештај на Европската комисија (8.11.2023 г.) за напредокот на Република Северна Македонија не нотира значителен напредок за потпоглавјето – Хоризонтално законодавство: „Во однос на хоризонталното законодавство, Северна Македонија треба да ја интензивира работата за да постигне целосно усогласување со директивите за проценка на влијанието врз животната средина и за проценка на стратешките оценки за животната средина, кои се камен-темелници. Ова има негативно влијание врз сите други сектори на животната средина, врз инфраструктурните инвестиции и врз целокупното учество и перцепција на јавноста. Во јули 2022 година е изменет Законот за животна средина за да се воведат забрана за изградба/реконструкција на нови инсталации за тешки и загадувачки индустрии во радиус помал од пет километри од населба или од природна заштитена област. Земјата сеуште не е усогласена со Директивата за еколошка одговорност и Директивата за заштита на животната средина преку кривично право. Недостигот на специјализиран кадар и слабите институционални и административни капацитети ги поткопуваат контролата на квалитетот и перформансите на процените за влијанието врз животната средина“.

2007/2/EC INSPIRE Директивата – Претставување на просторни податоци за животната средина има цел да создаде инфраструктура на просторни податоци на Европската Унија (ЕУ), да овозможи размена на просторни информации за животната средина помеѓу организациите од јавниот сектор и полесен пристап на јавноста до просторните податоци; и 2001/331/EC RMCEI – Минимум стандарди за спроведување на инспекциски надзор утврдува насоки за инспекции во животната средина на инсталациите, други постројки и установи што имаат емисии во воздухот, водата или вршат активности на одлагање отпад или обновување и кои се предмет на барањата за овластување, дозвола или лиценцирање („контролирани инсталации“), воопшто не се нотирани во последниот извештај на Европската комисија.

Националната програма за усвојување на правото на Европската Унија (НПАА) за периодот 2021-2025, во однос на хоризонталното законодавство, ќе се залага за усогласување со законодавството на ЕУ презентирани на Објаснувачкиот состанок во 2019 г., односно ќе бидат донесени следните акти: Закон за животна средина, Закон за инспекција во животната средина, како и нов Кривичен законик со засилени одредби во делот на санкционирање на повреди на животната средина.

Предлогот на Законот за изменување и дополнување на Законот за животната средина (подготвен во ноември 2020 година, а усвоен во 2022 година), меѓу другото, имаше цел и усогласување на статусот на експертите за оценка на влијанието на проектот врз животната средина и експерт за стратешка оценка на животната средина. Согласно овие измени, физичките лица што поседуваат потврда за положен стручен испит за стекнување статус експерт за стратешка оценка на животната средина, потврда за положен стручен испит за стекнување професионално знаење за стратешка оценка на животната средина, како и потврда за положен стручен испит за стекнување статус експерт за оценка на влијание на проектите врз животната средина и потврда за положен стручен

испит за стекнување статус со професионално знаење за оцена на влијанието врз животната средина, во рок од четири месеци од денот на стапување во сила на овој закон, до органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на животната средина поднесуваат барање за издавање уверение за положен стручен испит за стекнување статус експерт за оцена на влијанието на проектите врз животната средина, односно експерт за стратегиска оцена на животната средина.

Со донесувањето на измените во врска со полагањето на стручните испити од аспект на важењето на потврдите за положен стручен испит за стекнување статус експерт за оцена на влијанието на проектот врз животната средина и стратегиска оцена на животната средина, стекнати по стариот начин на полагање на испитот, ќе се овозможи усогласување на нивниот статус со тие што го положиле испитот по настапувањето на новиот начин на полагање. Со измената ќе биде овозможено сите што еднаш го положиле испитот да стекнат еднаков статус и да можат да бидат дел од експертската листа.

Со овие измени не беше предвидено усогласување и доуредување на постапките за проценка на оценката на влијанието врз животната средина и стратегиска проценка на влијание на животната средина со анализа на нивното спроведување и подобро спроведување на процесот на јавни консултации, кои се барања на Директивите ОВЖС и СОЖС.

Со техничка помош од Енергетската заедница, подготвена е Нацрт-верзија на Законот за изменување и дополнување на Законот за животната средина, со цел доусогласување и транспонирање на Директивата 2014/52/EU во Законот за животната средина (Глава XI - Оцена на влијанијата на определени проекти врз животната средина). Измени и дополнувања се предложени во постапката на оцена на влијанието врз животната средина, во секој чекор од постапката, во известувањата, во дефинирањето на опсегот, соодветна проценка и др. Предлог-текстот на Законот е во постапка на интерно усогласување во МЖСПП и с уште не е објавен на ЕНЕР. Согласно НПАА, предвидено е негово донесување до крајот на 2022 година, но овој рок е надминат.

ИПА-проектот – „Поддршка за имплементација на хоризонтално законодавство“ (се очекува да започне во 2024 година) предвидува активности за анализа на националното законодавство кое ги уредува постапката за проценка на оценката на влијанието врз животната средина и постапката за стратегиска проценка на влијание на животната средина со анализа на нивното спроведување, како и подобро спроведување на процесот на јавни консултации. Во рамките на проектот ќе се изработи нов Предлог-закон за животна средина во кој ќе се транспонираат директивите од хоризонталното законодавство.

Директивата за пристап до информации за животната средина и Директивата за учество на јавноста во донесување одлуки за животната средина целосно се транспонирани во актуелниот Закон за животна средина и соодветните подзаконски акти.

RMCEI – Минимум стандарди за спроведување инспекциски надзор во животната средина, се инкорпорирали во Законот за инспекциски надзор во животната средина (ЗИЖС), донесен во 2022 год. и согласно тој закон, треба да се изготват и усвојат национална стратегија за

инспекциски надзор во животната средина (во рок од 6 години од донесувањето на законот) и програма за инспекциски надзор во животната средина на Република Северна Македонија (во рок од 3 години од донесувањето на законот).

Согласно НПАА, предвидено е донесување на национален план за инспекција во животната средина, кој ќе биде изработен по донесувањето на Законот за инспекција во животната средина, со кој ќе се изврши повеќегодишно планирање на инспекцијата во животната средина. Овој план сè уште е во фаза на подготовка и не е донесен.

Директивата за одговорност за штета настаната врз животната средина не бележи донесување и усвојување на законски решенија во текот на 2023 година.

Директивата INSPIRE – претставување на просторни податоци за животната средина

Донесен е Закон за изменување и дополнување на Законот за националната инфраструктура на просторните податоци (ЗНИПП) на Република Македонија („Сл. весник на РСМ“, бр. 129 од 21.6.2023), кој предвидува сублимирање на темите на збирките на просторни податоци во регистар на збирки на просторни податоци, кој треба да се воспостави во рок од 12 месеци од денот на стапувањето во сила на овој закон.

Субјектите во НИПП што создаваат, односно поседуваат просторни податоци се обврзани да ги создаваат, одржуваат и ажурираат метаподатоците за збирките на просторни податоци и услуги.

Согласно најновите измени, субјектите во НИПП се должни во рок од две години од денот на стапувањето во сила на овој закон да извршат дигитализација на геопросторните податоци, а во рок од три години од денот на стапувањето во сила на овој закон се должни да обезбедат услуги за размена на геопросторните податоци.

Субјектите во НИПП треба да извршат целосно усогласување со одредбите од овој закон најдоцна до 31 декември 2024 година.

Директивата за криминал во животната средина - во текот на септември, 2023 год. беа усвоени измените на Кривичниот законик, односно ревидирана е Главата 25, која се однесува на кривични дела против животната средина и природата, дополнета е со нови членови, како на пример, екоцидот, кој предвидува казна од 10 години до доживотен затвор, во зависност од сторената штета.

Надоволните капацитети на Секретаријатот за законодавство и неефикасноста на законодавната постапка во Собранието придонесуваат за ненавремено транспонирање на законите и подзаконските акти со законодавството на ЕУ.

2.2 Спроведување на законодавството

- **2011/92/EU EIA – Environmental Impact Assessment - Директива за оцена на влијанието врз животната средина (ОВЖС)**
- **2001/42/EC SEA – Strategic Environmental Assessment - Директива за стратегиска оцена на влијанието врз животната средина (СОЖС).**

Во однос на спроведување на Директивата за ОВЖС, наодите се идентични како и во претходните години, односно во претходните два извештаја во сенка (2021 и 2022 година).

Постапките генерално се спроведуваат, но и покрај укажувањата во претходните извештаи, прашањата за навремено информирање и вклучување на засегнатата јавност уште во најрана фаза сè уште се отворени и актуелни (известувањата за намера за спроведување на проекти не се објавуваат на почетната страница на МЖСПП, а не е наведен ниту датум кога се објавени), со што се оневозможува учество на јавноста во постапката како што е пропишано.

Наспроти ова, членот 2 од Правилникот за содржината на објавата на известувањето за намерата за спроведување на проект, на решението за потребата од оцена на влијанието на проектот врз животната средина, на студијата за оцена на влијанието на проектот врз животната средина, на извештајот за соодветноста на студијата за оцена на влијанието на проектот врз животната средина и на решението со кое се дава согласност или се одбива спроведувањето на проектот, како и начин на консултирање на јавноста, дефинира кои информации треба да ги содржи објавата на известувањето на намерата за спроведување на проект (име и презиме, адреса и информации за контакт на поднесувачот на барањето; цел на проектот и краток опис на проектот; опис на активностите што се планираат со проектот; локација на проектот, вклучително и адреса и бр. на парцела; укажувањето дека барањето е достапно на веб-страницата на МЖСПП и посочување на местото и периодот во кој јавноста може да го разгледа; начин и постапка преку кои јавноста може да достави мислење/коментари; кој е надлежен орган за донесување на одлуката и каде може да се добијат дополнителни информации за проектот).

Членот 81 од актуелниот ЗЖС ја пропишува постапката за утврдување на потребата од оцена на влијанието на проектот врз животната средина. Известувањето за намера за реализирање на проект и барањето за утврдување на потребата од оцена на влијанието на проектот врз животната средина (односно листата на проверка за утврдување на потребата од оцена на влијанието на проектот врз животната средина), најчесто заедно се поднесуваат до МЖСПП. Органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина со решение го известува инвеститорот за потребата од и обемот на оцената на влијанието на проектот врз животната средина. Ова решение треба да се објави на веб-страницата и да биде достапно за јавноста, но не секогаш се објавува.

Во однос на имплементацијата на Директивата за СОЖС, повторно наодите се идентични како и во претходните години, односно во претходните два извештаја во сенка (2021 и 2022 година). Член 65 (Стратегиска оцена) од актуелниот ЗЖС вели дека органот што го подготвува планскиот

документ е должен да донесе одлука за спроведување или одлука за (не)спроведување на стратегиска оцена во која се образложени причините за спроведувањето, односно неспроведувањето на постапката за СОЖС. Одлуката ја донесува лицето што раководи со органот што го подготвува планскиот документ, односно градоначалникот на општината, градоначалникот на градот Скопје или министерот на органот што го подготвува планскиот документ, и таа одлука треба да биде објавена на веб-страницата на органот што го подготвува планскиот документ во рок од 15 дена. Одлуката се проследува до МЖСПП, за која Министерството издава мислење, кое исто така треба да биде објавено јавно. Нацрт-извештајот за СОЖС треба да биде достапен за јавноста (објавен на веб-страница) во рок од 30 дена заедно со планскиот документ.

Спроведувањето на постапката најчесто е нецелосна. Тоа значи дека не се објавува одлука за спроведување или не(спроведување) на СОЖС или се објавува заедно со мислењето од МЖСПП. Нацрт-извештајот се објавува без информација за објава, која е точно пропишана, или, пак, се објавува известување еден или два дена пред одржување на јавната расправа. Нацрт-извештајот за СОЖС не секогаш се објавува заедно со планскиот документ. Не секогаш рокот за увид и достава на коментари изнесува 30 дена. Многу мал број органи што го подготвуваат планскиот документ и се надлежни за спроведување на постапката за СОЖС објавуваат Извештај за консултации со јавноста.

Во однос на спроведувањето на Архуската конвенција во Република Северна Македонија **(Директивата за пристап до информации за животната средина и Директивата за учество на јавноста во донесување одлуки важни за животната средина)**, може да се каже дека има одреден напредок во однос на актуализација на одредбите на првиот и вториот столб на Конвенцијата од страна на Архус-центарот, односно реализирање обуки за претставници на локалната самоуправа, здруженија на граѓани, младински организации, самостојно или преку проекти подржани од Мисијата на ОБСЕ во Скопје, ЗЕЛС, Агенција за млади и спорт и сл.

Архус-центарот има соработка со организации на национално и регионално ниво. Во октомври 2023 година присуствуваше на Годишниот состанок на Архус-центрите, кој се одржа во Душанбе, Таџикистан. Во ноември 2023 присуствуваше на дводневна обука „Механизам за усогласеност според Архуската конвенција“, која се одржа во Белград.

Согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, кој е во согласност со одредбите на првиот столб од Архуската конвенција (Директивата за пристап до информации за животната средина), сите иматели на информации се должни да постапуваат во согласност со овој закон, односно да ги направат информациите од јавен карактер (меѓу кои и информациите за животна средина) јавни, да постапат по барање добиено од физичко или правно лице, како и да подготват годишен извештај за постапувања со барања по однос на информации од јавен карактер. Во овие извештаи се сумирани барањата, одговорите и жалбите поднесени против имателите на информации од страна на физичките или правните лица. Во овие извештаи се среќаваат и барања за информации поврзани со животната средина, кои во последниот период се застапени во поголем број, што би можело да го препишеме делумно на зголемената свест на јавноста за остварување на правото на информираност и делумно на влошениот квалитет на животната средина.

Во однос на имплементацијата на Директивата за учество на јавноста во донесување одлуки важни за животната средина или вториот столб на Архуската конвенција, состојбата може да се поистовети со имплементацијата на Директивите за ОВЖС и СОЖС.

Уредбата за учество на јавноста во текот на изработката на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина, покрај планските документи за кои треба да биде информирана и вклучена јавноста, ги предвидува и условите, начинот и постапката за учество на јавноста во текот на изработката на документите во најрана фаза на нивното донесување, како и определување на заинтересираната јавност согласно економски, социјални, еколошки критериуми. Оваа Уредба исто така предвидува информирање на јавноста преку подготовка на јавни известувања (местото, времето и рокот за увид на документот; местото и времето на јавната расправа; адресата каде можат да се доставуваат забелешки; електронска адреса од каде што може да се преземе електронска верзија од документот, како и други информации што можат да придонесат за остварување на правото на учество на заинтересираната јавност во одлучувањето). Оваа Уредба исто така ги предвидува и условите за учество на заинтересираната јавност (минимум една расправа), известување за нејзино одржување, рок и контакт-лице за достава на коментари и сл.

Генералната перцепција е дека се избегнува вклучување на јавноста во најрана фаза или, пак, има ограничено учество, или се оди на тоа да се организираат јавни расправи и да се поканат засегнати страни, но не ѝ се дава на јавноста доволно време за коментари или не сите коментари се земаат предвид. Извештаите за консултации со јавноста не се застапени кај најголем број случаи.

Протоколот PRTR - Регистар за испуштање и пренос на загадувачи (РИПЗ) кон Конвенцијата за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина е воспоставен. Исто така е донесен и усвоен Правилник за формата, содржината, методологијата и начинот на водење на Регистарот на испуштање и пренесување на загадувачи, во кој се пропишани сите обврски што произлегуваат од ЕУ-регулативата (ЕС) No 166/2006 и Протоколот. РИПЗ е воспоставен, постои веб-страница и база на податоци, но не се ажурирани, не се доволно познати и користени од страна на јавноста. Минимум стандарди за спроведување инспекциски надзор (RMCEI)

Согласно Законот за инспекциски надзор, се изготвуваат два извештаја: Шестмесечен и Годишен извештај за работата на Државниот инспекторат за животна средина - ДИЖС. Шестмесечните извешти за работата на ДИЖС се одобруваат од Инспекцискиот совет и се објавени на веб-страница на ДИЖС заради информирање на јавноста. Годишниот извештај за работата за целата 2023 година е изготвен и по одобрувањето од ИС е објавен на интернет-страницата на ДИЖС. Препорака на Европскиот парламент и на Советот од 4 април 2001 за обезбедување минимални критериуми за инспекција во животната средина во земјите членки е и изработката на планови за инспекцијата во животната средина. Годишниот План за работа на ДИЖС за 2024 година исто така е објавен на веб-страницата на ДИЖС.

Меѓународната соработка на ДИЖС во европските мрежи, проекти и други настани не изостанува ниту оваа година. ДИЖС е во комуникација и соработка со IMPEL, а со цел спречување нелегални прекугранични активности што можат да имаат значајни прекугранични влијанија.

Во однос на посетите на самото место и извештаите и заклучоците што следуваат по посетата на самото место, препораката е дека тие извештаи треба да бидат јавно достапни во рок од два месеца од извршената инспекција. ДИЖС објавува некои од овие извештаи, а исто така објавува информации за извршен инспекциски надзор, сумирани во табела за секоја помината недела. Спроведувањето на Минимум стандардите за спроведување инспекциски надзор (RMCEI), односно Законот за инспекциски надзор во животната средина на локално ниво се соочува со предизвици што треба да се надминат, почнувајќи од немање овластен инспектор на локално ниво до вршење задачи и одговорности што можат да имаат судир на интереси (како на пр., инспектор врши увид, односно инспекција во животната средина, а во склоп на неговите работни задачи врши и одобрување елаборати или Б-ИСКЗ).

Предлог-програми подготвени од општините и од Град Скопје, Годишни планови подготвени од општините и од Град Скопје и Месечни планови за инспекциски надзор во животната средина не се подготвуваат од страна на најголемиот дел од општините. Овие плански документи, кои треба да бидат јавно објавени и достапни на веб-страниците на општините и Градот Скопје, не можат да се најдат кај поголем дел од општините.

Директива за претставување просторни податоци за животната средина (INSPIRE)

Во однос на имплементацијата на **Директивата INSPIRE**, постигнат е одреден напредок преку изготвување неколку прописи за имплементација (Уредба за метаподатоци, Уредба за спецификација и протоколи за споделување податоци, како и Уредба за мрежни услуги).

Министерството за животна средина и просторно планирање од самиот почеток е активно вклучено во воспоставувањето на Националната инфраструктура за просторни податоци, и континуирано инвестира во развој на ВЕБ ГИС апликацијата за прибирање, обработка и презентирање на геопросторните податоци од делокругот на работењето на Министерството, изработка на ВЕБ базиран информативен систем и интегрирање на геопросторните податоци во гео-дата база согласно INSPIRE директивата и сл.

Агенцијата за Катастар за недвижности во изминатиот период спроведе активности за доближување на користењето на овој портал до јавноста, односно работилници на тема „Отворени податоци“, кои беа наменети за претставници од владини и јавни институции.

Директива за одговорност за штета настаната врз животната средина

Во однос на имплементацијата на Директивата за одговорност кон животната средина нема напредок и може да се каже дека состојбата е идентична како и во минатогодишниот извештај. МЖСПП има воспоставено Регистар на овластени проценувачи од областа на животната средина. Идентично како и во минатогодишниот извештај, има четири правни субјекти што се овластени за вршење дејност - процена на штета врз животната средина, односно процена на влијанијата врз животната средина и нивна квантификација, како и примена на мерки за намалување на штетите во животната средина и определување на нивната цена. До овој момент нема информации за извршена процена на штета во животната средина, односно нема извештај за извршена процена за штета врз животната средина кој е достапен за јавноста.

Во однос на барањата на Директивата, предвидена е техничка помош со цел да се зајакне капацитетот на административната структура со процедура за оценка дали штетата врз животната средина се случила и дали операторот е одговорен за потребните акции за ремедијација, процедурите кај заинтересираните страни за изготвување стратегии за спречување, намалување и ремедијација. Во рамки на ИПА-проект за поддршка на спроведување на хоризонталното законодавство, МЖСПП предвидува ревидирање на одредбите за одговорност за штета врз животната средина.

Директива за криминал во животната средина

Во однос на имплементацијата на Директивата за криминал во животната средина нема напредок. Измените на Кривичниот законик се усвоени во септември 2023 година и се многу значајни. Претставуваат значителен исчекор во борбата со еколошкиот криминал. Особено „екоцидот“, кој предвидува казна од 10 години до доживотен затвор во зависност од сторената штета е казнена одредба, која не е предвидена ниту во кривичните дела кај многу држави членки на ЕУ. Останува да се види на дело како ќе се докажат кривичните дела и на кој начин ќе бидат казнувани сторителите на кривични дела врз природата и животната средина.

2.3 Препораки за подобрување

Препораките за подобрување се преземени од претходните два извештаја во сенка и направена е анализа на нивната реализација во текот на 2023 година. Подолу во табелата се дадени сите препораки, за секоја е наведено колку е реализирана, а даден е и статус што досега се спроведува во врска со секоја препорака

Препорака од 2022 г.	Преземени мерки (Да/Не/Делумно)	Коментар/Статус
Директива за оцена на влијанието врз животната средина (ОВЖС)		
Објавување кратка информација за известувањето за спроведување проект, решението за обем на студијата за ОВЖС, Нацрт-студијата за ОВЖС, записник од јавна расправа, извештај за соодветност на студијата, решение за одобрување или неодобрување, со линк каде можат да се најдат	Делумно Само за Студија за ОВЖС	Се објавува само кратка информација за достапност на Студија за ОВЖС
Посочените документи да бидат објавени со датуми, со цел да се обезбеди законската одредба од пропишаните денови за коментари од страна на јавноста	Делумно Само за Студија за ОВЖС	Само известувањето за објава на Студија за ОВЖС е објавено со датум и е наведено до кога може да се доставуваат коментари
Нацрт-студијата за ОВЖС да биде објавена и на веб-страницата на општината на чија територија се планира да се спроведе проектот, со цел подобра достапност и вклученост на јавноста	Не секогаш	Многу е мал бројот на општините што на своите веб-страници објавуваат информации за спроведување на постапка за ОВЖС

Записниците од јавните расправи да вклучат информација за коментари добиени по писмен пат, дали има или нема, со соодветно образложение за нивно прифаќање, односно неприфаќање	Делумно	Најчесто во записниците се наведени само коментари од граѓани што биле присутни на јавните расправи
Да се формира независно тело од група експерти што ќе ги ревидира и ќе даде оценка за квалитетот на студиите за ОВЖС, а во насока на нивно подобрување во иднина	Не	
Да се ревидираат уредбите за активности и дејности за кои е потребно да се направи елаборат за заштита на животна средина	Не	
Практикување на постапката за оцена на прекуграничното влијание на животната средина на проектот што се изведува на територија на Р. Северна Македонија и обратно (запознавање на јавноста со проект што се планира во некоја соседна држава, а може да има потенцијално влијание врз животната средина во нашата држава)	Не секогаш	Спроведувањето на оваа постапка е во зависност од проектот дали и какви прекугранични влијанија има, но не се спроведува секогаш.

Директива за стратегиска оцена на животната средина (СОЖС)

Зајакнување на капацитетите на ЕЛС во однос на спроведување на постапката за СОЖС	Да	Архус-центарот во соработка со ЗЕЛС и Мисијата на ОБСЕ изминатите години континуирано вршат обука за имплементација на Архуската конвенција на локално ниво со акцент на постапката за СОЖС и вклученост на јавноста во урбанистичкото планирање
Обуки за вработените во урбанистичките одделенија за постапката за СОЖС и кои документи (планови, програми, стратегии) се подлежни на оваа постапка	Да	
Поголема соработка на локално ниво помеѓу вработените во одделенијата за животна средина и урбанистичко планирање	Делумно	Во некои општини постои соработка, во други не. Во помалите општини најчесто едно лице ги спроведува и двете постапки
Формирање заедничка администрација (урбанизам и животна средина) по механизмот на меѓуопштинска соработка кој законодавецот го охрабрува и поддржува	Делумно	Во некои општини постои и е функционален, но во други општини постои само на хартија. Многу често и вработените што треба да бидат дел од овој концепт не го прифаќаат, првенствено поради зголемување на обемот на работите, а финансискиот надомест останува ист

Воспоставување електронски портал на национално ниво со информации за целосната постапка и процедура за СОЖС	Не	
Објавување одлука за (не)спроведување на СОЖС и формулар на веб-страницата на донесувачот на планскиот документ (да биде достапна 15 дена од денот на објавување)	Делумно	И покрај укажувањата од страна на Архус-центарот и објаснување на постапката на обуките, дел од органите изработувачи на плански документи не ја објавуваат одлуката
Истовремено објавување на нацрт-плански документ и нацрт-извештај за СОЖС и известување за датумот на одржување на јавна расправа, начинот на учество на јавноста, рок за коментари и сл.	Делумно	Многу мал број од органите изработувачи на плански документи ги објавуваат заедно планскиот документ и нацрт-извештајот за СОЖС
Објавување записник од консултации со јавноста со вклучени коментари, добиени по усно и писмено	Не	Речиси никој од од органите изработувачи на плански документи не го објавуваат посебно записникот од консултации со јавноста. Најчесто се наоѓа во рамките на финалниот извештај за СОЖС.
Објавување на финален нацрт- извештај за СОЖС со вклучени коментари од јавноста	Делумно	Само некои од органите изработувачи на плански документи го објавуваат финалниот извештај за СОЖС со вклучени коментари од јавноста
Изработка на водич со надлежностите на општините, на локално ниво, кои предвидуваат постапки за учество на јавноста	Делумно	Во рамките на неколку проекти и од неколку здруженија на граѓани се изработени слични прирачници, кои треба да се поедностават и да дадат акцент на СОЖС и урбанистичко планирање на локално ниво
Промена на подзаконски акти во делот на одржување на јавни расправи, критериуми за успешност на јавна расправа, известување и објава на информации, ревизија на содржината на извештаи за СОЖС	Не	Се очекува ИПА-проектот – „Поддршка за имплементација на хоризонтално законодавство“ да ја уреди постапката за стратегиска оценка на влијание на животната средина со анализа на нејзиното спроведување, како и подобро спроведување на процесот на јавни консултации.
Практикување на постапката за оценка на прекуграничното влијание на животната средина од подготовката на одреден плански документ во Р. Северна Македонија и обратно (запознавање на јавноста со изработка на плански документ во некоја соседна држава, а кој може да има потенцијално влијание врз животната средина во нашата држава)	Делумно	За некои национални стратешки документи се практикува, за некои не. За извештаите за СОЖС за плановите за управување со заштитени подрачја (национален парк, споменик на природата) се практикува

Директива за пристап до информации за животната средина

Ревидирање на одредбите за пристап до информации од областа на животната средина	Не	
Ажурирање на Регистарот на загадувачи и пренос на загадувачки материи – РИПЗ (Новостите на веб страницата РИПЗ - Новости (moerr.gov.mk) се од 2019 година, последниот објавен извештај за имплементација на Протоколот на регистри на испуштање и пренос на загадувачи е од 2013 година)	Не	
Ажурирање на Стратегијата за спроведување на Протоколот за регистри на испуштања и пренос на загадувачи во Република Македонија	Не	
Спроведување активности за ажурирање на Катастарот на загадувачи (воздух, вода, бучава) и Регистарот за испуштање и пренос на загадувачи (РИПЗ)	Не	
Изработка на Стратегија за имплементација на Архуската конвенција во Р. Северна Македонија ,која ќе даде насоки во изготвување на националниот акционен план за спроведување на Архуската конвенција во пракса		Оваа препорака е нова, која треба да се реализира во соработка со МЖСПП и сите релеванти субјекти. Потребни се широки консултации со јавноста (здруженијата на граѓани)
Измени во Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер (ЗСПИЈК) согласно Директивата за пристап до информации од областа на животната средина		Оваа препорка е нова, постои континуирана соработка помеѓу АСПИ и Архус-центарот и волја за допрецизирање на јавните информации согласно Директивата за пристап до информации од областа на животната средина

Директива за учество на јавноста во донесување одлуки важни за животната средина

Креирање нов портал, веб-страница во која ќе има насоки и совети како јавноста да учествува во постапките и кои се нивните права и можности во процесите на донесување одлуки поврзани со животната средина.	Не	
Сите коментари од јавноста мора да бидат земени предвид и на крајот од постапката, надлежните органи треба да ја известат јавноста за донесената одлука и за причините за нејзино донесување преку изработка на извештај од консултации со јавноста.	Делумно	Многу мал број органи што се носители на одлуки изготвуваат извештаи од консултации со јавноста и јавно го објавуваат.

Изработка на водич, со кратки и јасни насоки кога и каде јавноста има право на учество, кога и како да поднесе коментари и до кого и што во случај да е оневозможено ова право	Делумно	Во рамките на неколку проекти и од неколку здруженија на граѓани се изработени слични прирачници, кои треба да се поедностават и да бидат наменски, кратки и јасни, да содржат чекори и временски рокови за сите постапки што предвидуваат учество на јавноста
Подобрување на капацитетите на ГО за можностите што ги нуди законската регулатива за учество на јавноста во процесот на креирање мислење и донесување одлуки	Да	Архус-центарот и други здруженија на граѓани во рамките на проекти континуирано работат на промовирање на можностите за механизмите на учество на јавноста што ги нуди законодавството
Можни начини на организирање на ГО за заеднички настап за учество на јавноста во одредени процеси	Да	Сè повеќе се практикува неформално организирање на здруженија на граѓани што имаат заеднички интереси во мрежи, како и подготовка на заеднички коментари, мислења и ставови за одредени законски решенија.
Вклучување на јавноста и обезбедување учество во постапките за оцена на прекуграничното влијание на животната средина на проекти или плански документи што се планираат/изготвуваат на територијата на Р. Северна Македонија	Делумно	МЖСПП на својата веб-страница објавува одлуки за потребата за спроведување прекугранични консултации, но тие не се на почетната страница, односно не се видливи и лесно достапни за јавноста
Применување на Препораките од Мастрихт за унапредување на ефективно учество на јавноста во донесувањето одлуки поврзани со животната средина, во рамките на Архуската конвенција	Не	Се очекува ИПА-проектот – „Поддршка за имплементација на хоризонтално законодавство“ да дефинира критериуми за подобро спроведување на процесот на јавни консултации
Директива за претставување просторни податоци за животната средина INSPIRE		
Остварување поблиска соработка со Агенцијата за катастар на недвижности (АКН), како надлежен орган за воспоставување, одржување и обезбедување јавен пристап до геопорталот за НИПП, одржување услуги за метаподатоци, регистар на метаподатоци и обуки поврзани со нив	Не	
Во телата надлежни за спроведување на Законот за НИПП да се разгледа можноста за вклучување претставници од граѓанските организации што работат во полето на животната средина	Не	
Обука или јавна презентација за начинот на користење „бесплатни податоци“ – податоци за заштита на животната средина, како една од услугите на Агенција за Катастар на недвижности	Да	Во Годишните програми за националната инфраструктура на просторните податоци, Агенцијата за Катастар на недвижности планира спроведување обуки за релевантни теми (наменети за субјектите на НИПП)

Изработка на нова или ажурирање на постојната Стратегија за НИПП и изработка на годишни програми за нејзино спроведување	Не	
Во Законот да се прецизира содржината на Стратегијата и рокот на важност	Не	
Дигитализација на геопросторните податоци (кај субјектите на НИПП каде што не е овозможена оваа услуга)	Делумно	Со новите измени на постојниот Закон, се предвидува субјектите на НИПП да ги дигитализираат просторните податоци во рок од две години (почеток на јули, 2025 год)
Активности за промоција на НИПП во соработка со НВО-секторот	Не	
RMCEI — Минимум стандарди за спроведување инспекциски надзор		
Доработка и усвојување на национален план за инспекција во животната средина	Делумно	Според наши информации, планот за инспекција во животната средина сè уште се работи
Ажурирање на електронскиот регистар за извршени инспекциски надзори на неделна и/или месечна основа	Да	
Изработка и донесување на национална стратегија за инспекциски надзор во животната средина (во рок од шест години од донесување на ЗИЖС)	Не	Рокот не е надминат
Изработка и донесување на програма за инспекциски надзор во животната средина на Република Северна Македонија (во рок од три години од донесување на ЗИЖС)	Не	Рокот не е надминат
Назначување овластени инспектори во сите општини или воспоставување меѓуопштинска соработка (согласно ЗИЖС предвиден рок е 31.12.2022 година)	Делумно	Во поголемиот број општини има назначено овластени инспектори за животна средина, во некои се користи механизмот на меѓуопштинска соработка, а во некои општини сè уште не се назначени локални инспектори
Директива за одговорност за штета настаната врз животната средина		
Потребно е да се организираат стручни испити за зголемување на бројот на проценителите во областа на животната средина, експерти што ќе работат на прашањата за одговорност во животната средина	Не	Во текот на 2023 година не е организиран стручен испит

Донесување на подзаконските акти предвидени согласно Директивата, а кои се однесуваат на дефинирање на критериумите за утврдување штета врз животна средина и исклучоци во кои нема да се бара одговорност; утврдување мерки за ремедијација на настаната штета врз животната средина и сл.	Не	
Изработка на анализа на спроведување на Директивата во соседните држави, размена на искуства и примена на најдобрите практики	Не	
Директива за кривични дела во животната средина		
Организирање обуки за јавните обвинители, како и за судиите со цел запознавање со главните елементи на еколошкиот криминал, начинот на утврдување на штетата и определување на одговорноста	Делумно	Повеќе здруженија на граѓани (Центар за правни истражувања, ЦЕД Флорозон и др.) во текот на 2022-2023 организираа ваков вид обуки, кои треба да продолжат и во иднина
Зајакнување на капацитетите на надлежните институции за казнени одредби за предизвикани штети, кривични дела во животната средина	Делумно	
Зајакнување на капацитетите, интересите и мотивацијата на ГО за следење и пријавување кривични дела во животната средина	Делумно	
Формирање база на податоци или е-регистар, кој ќе содржи преглед на сторени кривични дела врз животната средина, кој треба да биде јавно достапен	Не	
Пренамена на средствата од платените казни за финансирање активности за унапредување на животната средина (во отсуство на Фонд за животна средина да бидат вклучени во Програмата за инвестирање во животната средина, со што ќе се зголемат средствата предвидени за финансирање активности на ГО)	Не	
Воспоставување контакт и соработка со вештачите за животна средина (Регистарот го одржува Министерство за правда) со цел на информации за спроведување кривични постапки за кривични дела против животната средина каде што се потребни услуги од вештачење	Не	

3

Воздух

3 Воздух

3.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Во потпоглавјето квалитет на воздух речиси и да не се забележува напредок, особено во делот на транспонирањето на директивите. Целата транспозиција и доусогласување на законодавството „чека“ на европскиот проект со кој ќе се изработи нов закон за квалитет на амбиентниот воздух, подзаконски акти и плански документи.

Во однос на спроведувањето на законодавството ситуацијата е малку подобра, односно има голем напредок во изготвувањето на плановите за квалитет на амбиентниот воздух и тоа за општините што согласно ЗКАВ имаат обврска да го изработат.

Капацитетите во администрацијата остануваат слаби и недоволни, односно нема никакво поместување во однос на вработување нови кадри, така што бројот на вработените во секторот во МЖСПП одговорен за мониторинг на квалитетот на амбиентниот воздух останува ист. Особено загрижува фактот што за одржување на мониторинг станиците сè уште се грижи само еден вработен. На локално ниво ситуацијата е уште полоша, особено затоа што општините (дури и оние поголемите) остануваат со еден-двајца вработени одговорни за повеќе сектори во животната средина, меѓу кои и воздухот.

3.2 Спроведување на законодавството

Во однос на спроведувањето на законодавството исто така голем дел се потпира на ЕУ-проектот што во моментот е во фаза на евалуација и со кој е планирано да се изработат голем дел плански документи, но и активности за мониторинг на различни загадувачки супстанции.

Согласно Директивата за квалитет на амбиентниот воздух и почист воздух во Европа (2008/50/EC), во рамките на горенаведениот проект се планирани следните плански документи:

- **Национален план за заштита на амбиентниот воздух (за период од 4 години);**
- **Национална програма за контрола на аерозагадувањето (за период од 10 години);**
- **Акционен план за спроведување на Националниот план за заштита на амбиентниот воздух.**

Понатаму, во однос на обврските што произлегуваат од оваа директива, одредени подобрувања се забележуваат во однос на плановите за квалитет на амбиентен воздух, проширување на мрежата за мониторинг, известувањето и информирањето од и кон различни чинители.

Планови за квалитет на амбиентниот воздух на локално ниво

Планови за квалитет на амбиентниот воздух на локално ниво потребно е да изработуваат сите општини што имаат над 35.000 жители или тие што во претходната година имале надминувања на граничните вредности согласно ДАМСКАВ. Секоја година МЖСПП – МЕИЦ најдоцна до 31 март издава листа на општини и агломерации каде што овие надминувања се надминати. Листа на зони и агломерации, каде што биле констатирани надминувања на граничните вредности во претходната година е достапна на следниот линк: https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2023/03/Lista_aglomeracii_2023.pdf, односно МЖСПП – МЕИЦ редовно ја објавува листата на својата веб-страница.

Речиси сите општини (освен Тетово и Берово) што, согласно ЗКАВ, имаат обврска да подготвуваат, имаат изработено планови за квалитет на воздухот за својата општина. Во 2023 година општините Кавадарци, Гостивар и Битола ги усвоија своите планови на Совет, додека Кочани и Кичево сеуште чекаат да бидат усвоени. Во 2023 година МЖСПП финансиски ја поддржа изработката на плановите за Велес, Охрид, Прилеп, Струга, Штип и Гевгелија, кои сега веќе се изработени и прегледани од МЖСПП и се очекува да почне процес на консултација со јавноста и нивно финализирање и усвојување на советите на општините.

Општините што имаат изработено и усвоено план за квалитет на амбиентниот воздух имаат обврска да го следат спроведувањето на планот и на годишно ниво да известуваат за спроведувањето. Сите општини што имаат важечки план доставиле извештај, но реализацијата на мерки е делумна, главно, поврзана со мерки за субвенции, промотивни активности, активности за садење дрва и организација на ден без автомобили.

Подготовката на извештај за реализирани мерки за намалување на аерозагадувањето кое е обврска на МЖСПП не се спроведува затоа што МЖСПП нема важечки национален план за квалитет на амбиентниот воздух. Планот се планира да се подготви во технички проект во ИПА II-програмата.

Проширување на мрежата за мониторинг на квалитетот на амбиентниот воздух

Во текот на 2023 година преку Буџетот на МЖСПП во Штип беше поставена нова станица, а набавени се и инструменти за МС Лазарополе, Карпош, Центар и по некој од инструментите за МС Гази Баба и Миладиновци со поддршка на Европска Унија.

Неопходно е да се работи на постојано одржување на мониторинг-мрежата за квалитет на амбиентниот воздух затоа што податоците се неопходни за следење на состојбата, известувањето на општините кон надлежните органи и јавноста и подготовка на плански документи на национално и локално ниво. Подолу е даден преглед за сите инструменти за сите МС колку денови во 2023 работеле односно давале информација за концентрацијата на загадувачката супстанција и кој е процентот на годишно ниво кога работеле.

Табела 1. Преглед на инструментите за мониторинг на квалитетот на воздухот и денови во кои работеле во 2023 година

Загадувачка супстанција	Не работат	Работат	Вкупно	Процент (%)
SO₂	1087	6578	7665	85.82
PM₁₀	1803	6227	8030	77.55
PM_{2.5}	2151	5514	7665	71.94
CO	1379	6286	7665	82.01
O₃	1363	6667	8030	83.03
ВКУПНО	7783	31272	39055	80.07

Извор: Сопствена архива на Македонското здружение на млади правници (МЗМП)

Воедно, во текот на 2023 година купена е нова опрема и направена е надградба на серверот на МЖСПП, односно на Македонски информативен центар за животна средина (МИЦЖС) што ќе овозможи непречен проток на информации за квалитетот на амбиентниот воздух. Во моментот набавката е завршена и во тек е миграција на податоците на новиот сервер.

Известување и информирање

Со цел соодветно известување и информирање во завршна фаза е националниот информативен систем за животна средина (NEIS). Во моментот сè уште не е достапен и не се користи од страна на МЖСПП, но се очекува да почне со работа во 2024 година. Досега се направени обуки со инсталациите што во иднина ќе треба да почнат да го користат и да известуваат преку овој систем и се работи на отстранување на недостатоците на системот воочени при практичната примена.

Акредитација на Централната лабораторија на МЖСПП

Централната лабораторија, односно лабораторијата работи со постојните методи кои се акредитирани. Сепак недостига акредитација на методите за калибрација на инструментите, која отсутствува поради недостиг на човечки капацитети во лабораторијата.

Акредитацијата на калибрационата лабораторија за мерење на квалитетот на воздухот сè уште не е направена.

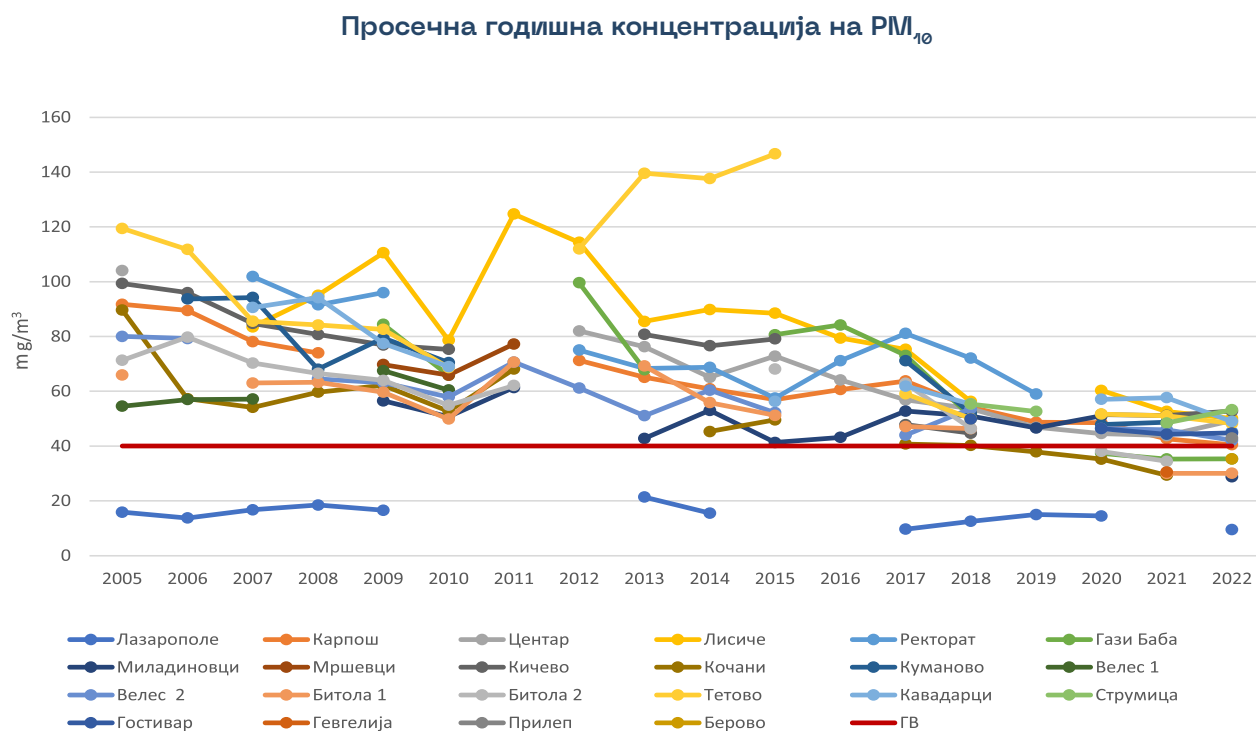
Финансиска проценка на мерките за аерозагадување

Ваквата проценка е неопходна за да може да се очекува некакво поместување, односно планско справување со аерозагадувањето, но и планирано е оваа проценка да се изработи преку ЕУ-проектот кој во моментот е во фаза на одбирање најповолен понудувач и кој се очекува да почне да се спроведува до крајот на 2024 година.

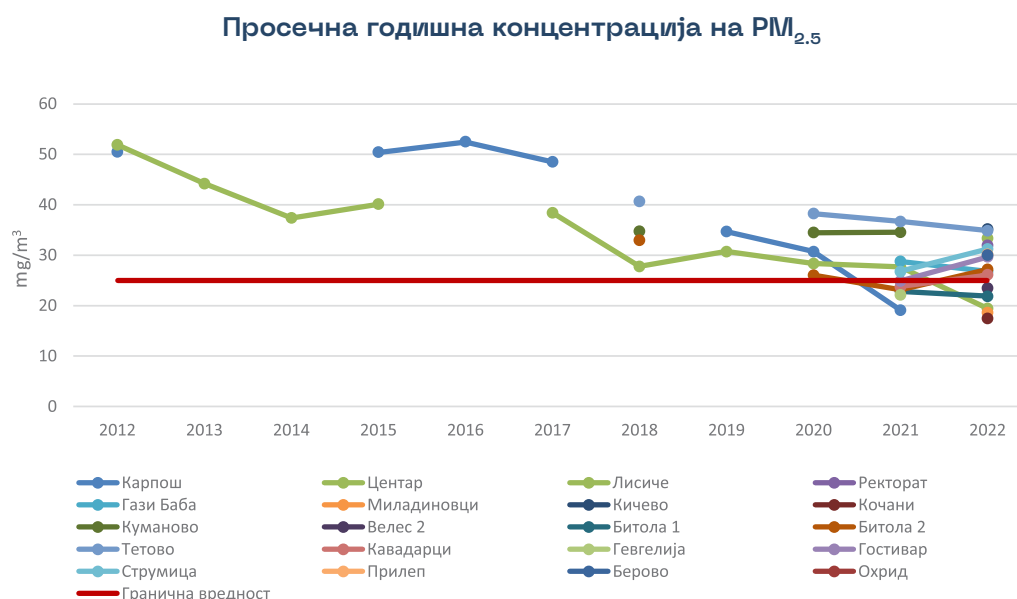
Во меѓувреме мониторинг станиците бележат постојано надминување на концентрациите на PM_{10} и $PM_{2,5}$ кај речиси сите мониторинг-станции во текот на сезоната на греење, како и на годишни концентрации што се пресметуваат врз основа на измерените концентрации со исклучок на неколку мерни места.

На графиконите е прикажан тренд на концентрациите за овие загадувачки супстанции.

Графикон 1. Просечна годишна концентрација на PM_{10} на годишно ниво (2005-2022) за сите мониторинг-станции во државата

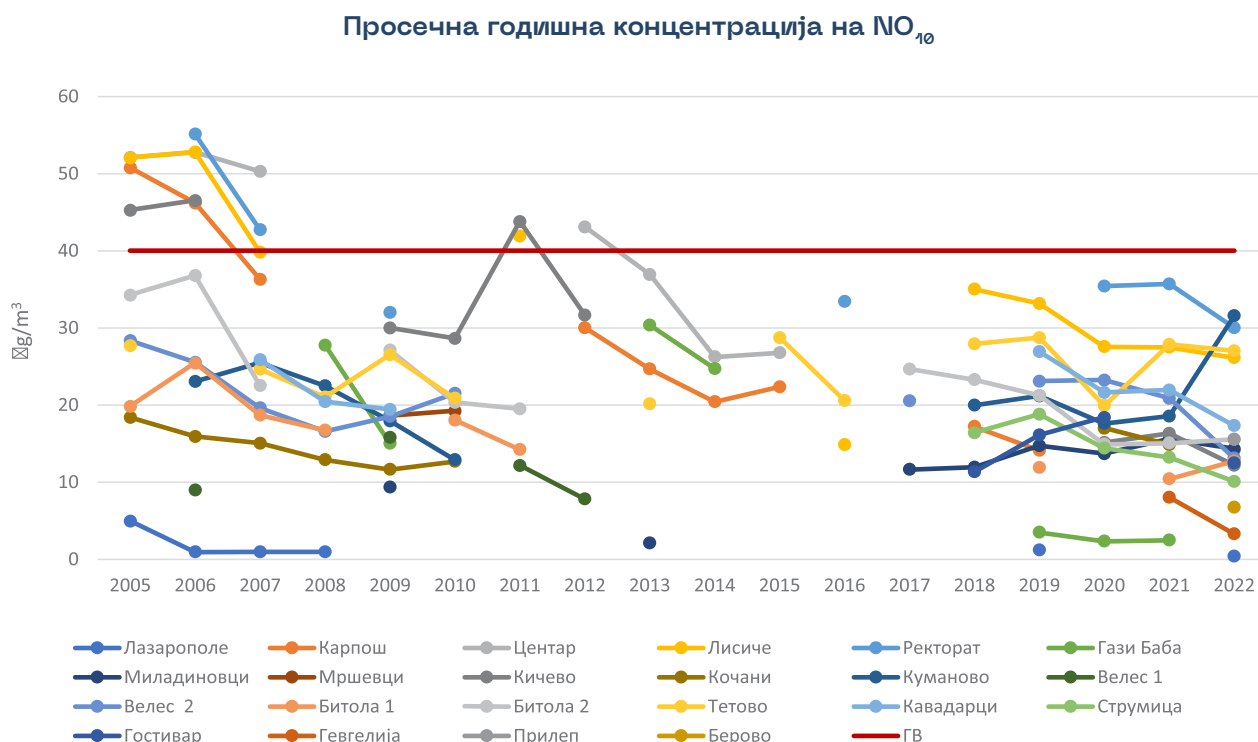

Графикон 2. Просечна годишна концентрација на $PM_{2,5}$ на годишно ниво (2005-2022) за сите мониторинг-станции во државата

Концентрациите на двете загадувачки супстанции бележат тренд на намалување на годишно ниво, но сепак кај најголем дел од станиците се над граничните вредности. Ситуацијата е различна кај азотдиоксидот, односно концентрациите на оваа загадувачка супстанција од 2013 година се во рамките на граничната вредност на годишно ниво.

Графикон 3. Просечна годишна концентрација на NO_2 (2005-2022) за сите мониторинг-станции во државата

Директивата 2004/107/ЕС, која се однесува на арсен, кадмиум, жива, никел и полициклични ароматични јаглеводороди во амбиентниот воздух

Има минимален напредок во спроведувањето на оваа директива затоа што голем дел од обврските се очекува да бидат комплетирани со реализацијата на ЕУ-проектот за имплементација на директивите за квалитет на воздухот, односно планирано е да се изработат:

- **План за имплементација на Директивата (DSIP);**
- **Планови за мониторинг на тешки метали (НМ), органски испарливи соединенија и полициклични ароматични јаглеводороди (РАН);**
- **воспоставување зони и агломерации за тешки метали и РАН согласно директивата.**

Во рамките на поголем проект, кој го спроведува Програмата за развој на Обединети нации (УНДП), во тек се мерења за тешки метали за Куманово, Струмица, Кавадарци, Струга и Гостивар (почнато е мерење од март 2023 година), меѓутоа покрај потребата од поредовни индикативни мерења, тоа што недостига е и воспоставување редовен мониторинг за испарливи органски соединенија (ИОС), ПАЈ и тешки метали.

Директива за национални плафони на емисии 2016/2284/ЕС, (NEC Директива)

Обврските за подготовка на инвентар на загадувачки супстанции и информативен извештај за инвентарот согласно методологијата наведена во Директивата се исполнети, бидејќи од 2016 се известува редовно за целата временска серија. Известувањето по гридови и големи точкати извори исто така се спроведува согласно обврските на секои четири години почнувајќи од 2017 година. Се уште не се спроведува известувањето на проекции бидејќи не се пресметани за 2025 и 2030 година за NEC загадувачките супстанции.

За спроведувањето на оваа директива во тек се подготовки за пресметка на обврски за редукција на загадувачките супстанции. Активноста е започната и ќе се реализира оваа година, преку проектот EU4Green, за земјите од Западен Балкан меѓу кои и за Македонија. Оваа активност е и поддршка за исполнување на условите за ратификација на амандманите на Гетеборшкиот протокол.

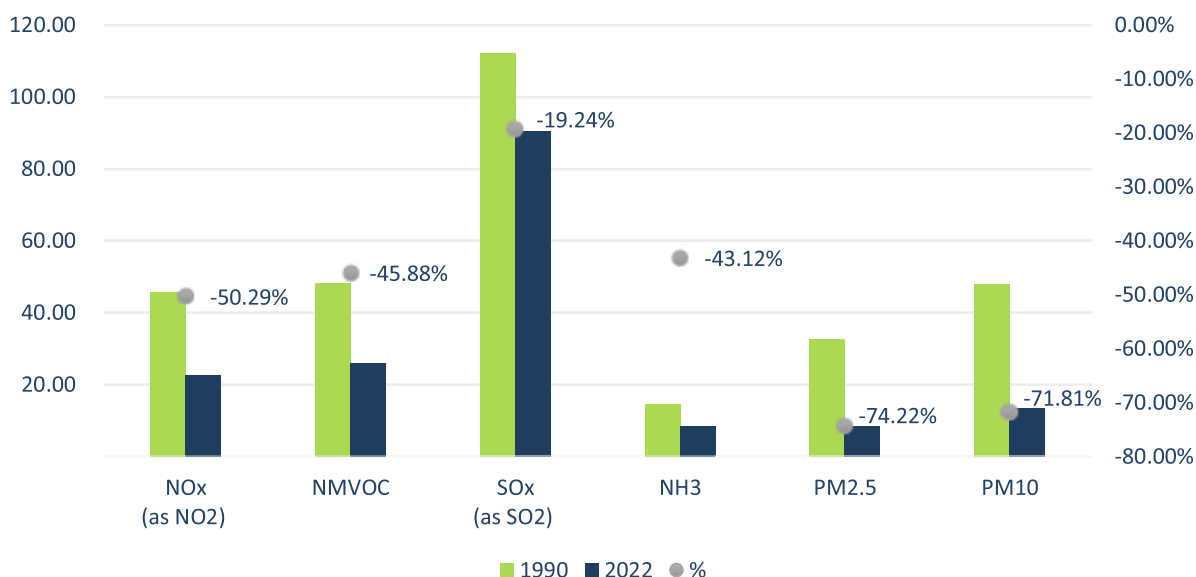
Согласно член 9 од оваа Директива, државата има обврска да спроведува мониторинг на влијанието на аерозагадувањето врз екосистемите (екомониторинг). За таа цел во 2023 година преку истиот проект (EU4Green) започна да се изработува и патоказ за екомониторинг, но останува потребата за финансиски средства со цел воспоставување на патоказот и негово понатамошно спроведување.

Инвентар за емисии на загадувачки супстанции

Инвентар за емисии на загадувачки супстанции се прави редовно од страна на МЖСПП за периодот од 1990 до тековната година минус две години), така што последниот инвентар се однесува на периодот 1990-2022 година и веќе е доставен соодветно до Агенцијата за животна средина и Секретаријатот на Обединетите нации на 14 февруари 2024 година.¹ На графиконот подолу се прикажани емисиите на PM_{10} , $PM_{2,5}$, NH_3 , SO_x и NO_x за 2022 година и 1990 година како базна година. Од графиконот може лесно да се забележи дека емисиите за речиси сите загадувачки супстанции бележат значителни намалувања, каде што PM_{10} намалувањата се околу 71%, а $PM_{2,5}$ - 74%.

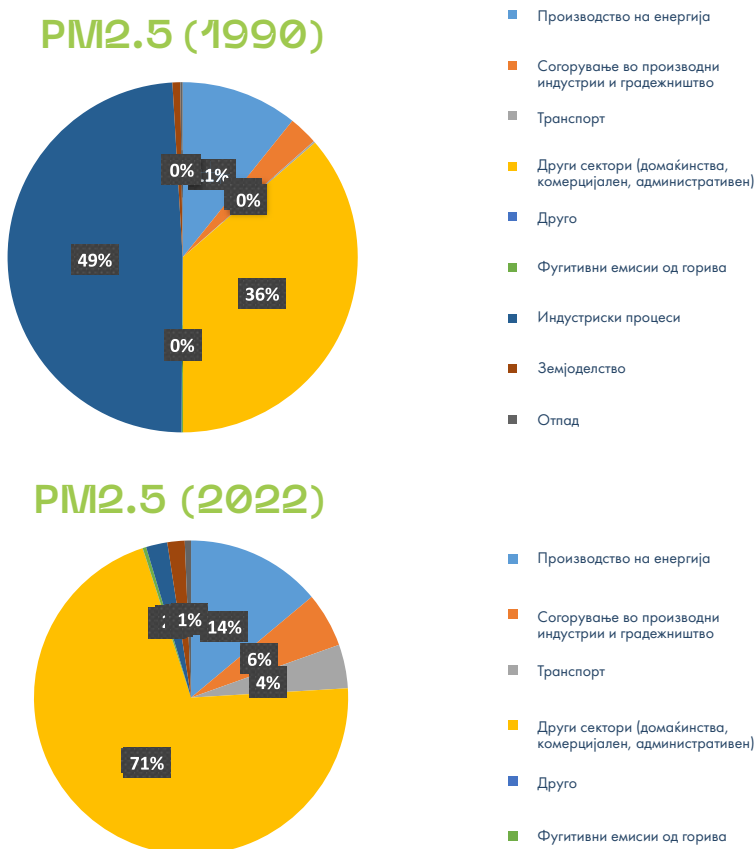
Иако праксата за изработка на инвентар на емисии на загадувачки супстанции е воспоставена, сепак во рамките на проектот EU4Green се планираат и подобрувања на инвентарот преку примена на повисоки нивоа на методологија на пресметки. Досега се направени подобрувања на инвентарот во делот на емисиите за секторите отпад и земјоделство. Подолу на графиконот е даден преглед на намалувањата на емисиите од NEC Директивата за последната година - 2022, во споредба со 1990 година.

¹ <https://cdr.eionet.europa.eu/mk/un/clrtap/inventories/envzewhna/>

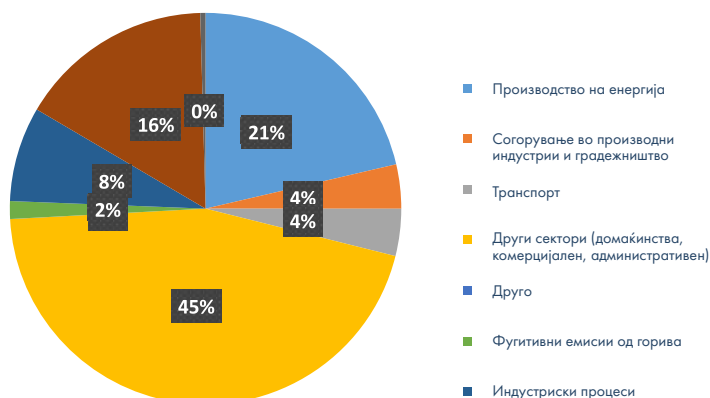
Графикон 4. Разлика на нивото на емисии на загадувачки супстанции согласно националниот инвентар за периодот 1990-2022 година

Подолу на графиконите се дадени и емисиите на PM 10 и PM 2,5 по сектори, каде што е евидентна промената на изворите на емисии од 1990 до 2022 година. Па така, во 1990 г. најголем дел од емисиите (49%) на PM2,5 доаѓал од индустриските процеси. Овој тренд е променет во 2022 година, односно 71% од емисиите се од домаќинствата, комерцијалните и административните капацитети. Иста е состојбата и со емисиите на PM 10 честички.

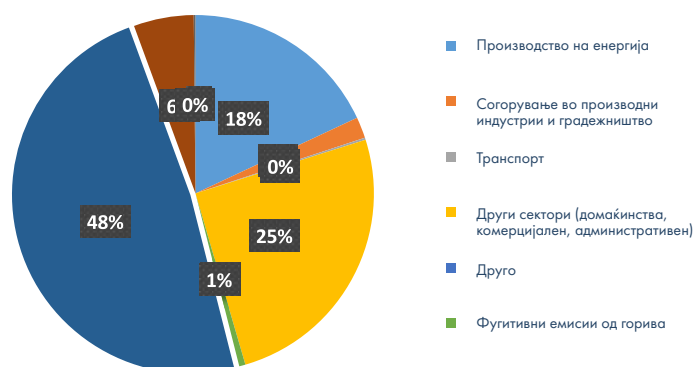

Графикон 5. Разлика на емисии на PM2,5 помеѓу 1990 2022 година по сектори

PM10 (2022)

PM10 (1990)

Графикон 6. Разлика на емисии на PM10 помеѓу 1990-2022 година по сектори

Национална програма за контрола на емисиите

Она што недостига, а се планира да се направи преку ЕУ-проектот кој треба да започне во 2024 година е да се подготви национална програма за контрола на аерозагадувањето со која ќе се обврземе за одредени намалувања на емисиите на загадувачките супстанции за периодот 2026-2036 година.

Во националната програма за контрола на емисиите ќе се изработат и проекции за емисии од различни сектори со примена на модели.

Редукциони обврски за намалување на емисиите од загадувачките супстанции предмет на оваа директива

Македонија нема обврска да известува за намалување на емисиите на загадувачките супстанции кои се предмет на Директивата. Сепак во рамките на проектот EU4Green се пресметуваат редукциони обврски за земјите од Западен Балкан (како дел од обврските на NEC директивата), кои воедно треба да влезат во Анексот на амандманите на Гетеборшкиот протокол, со кои откако ќе се ратификуваат ќе имаме понатамошна обврска за намалување на емисиите. Базна година која ќе се земе за следење на намалувањата е 2005, а таргетите како проценти на намалување ќе бидат поставени за 2020-2029 година и од 2030 година натаму.

Директивата 2015/2193/ЕС за намалување на емисиите на одредени загадувачки супстанции во воздухот од средни постројки за согорување.

За оваа Директива нема никакви активности, односно Директивата не е транспонирана. Во следниот период се планира изработка на специфични планови за имплементација на Директивата (DSIP) во новиот ЕУ ИПА-проект, кој треба да започне на крајот на 2024 година.

Директива за содржина на сулфурот во бензините - 2016/802/ЕС

Усогласувањето со одредбите на Директивата за течни горива со содржина на сулфур е направено со Правилникот за квалитет на течни горива („Сл. весник на РМ“ бр. 88/2007). Согласно овој правилник, Министерството за економија усвојува Годишен план за следење на квалитетот на екстра лесното масло за домаќинство и мазут. Со овој план се пропишува начинот на земањето на пробите, бројот на зачестеноста на земањето на пробите, локацијата од која се земаат пробите, лабораториската анализа и образецот на кој ќе се изработува извештајот за извршените мерења на квалитативните својства на екстра лесно масло за домаќинства и мазут. Овој план се изработува секоја година, а Државниот пазарен инспекторат врши инспекциски надзор со цел контрола на квалитетот. Во извештајот на ДПИ нема информации колку инспекциски надзори се направиле во 2023 година согласно овој Правилник, односно инспекциските надзори се дадени збирно за сите инспекциски надзори направени согласно Законот за безбедност на производите.

3.3 Препораки за подобрување

Препораките за подобрување на состојбата со аерозагадувањето, но и за спроведување на законодавството беа дадени уште во првиот извештај во сенка и проширени во вториот за 2022 година. Оваа година анализираме што од препораките се реализирало од страна на државата и општините.

Број	Препорака	Дали е реализирана препораката?
	Да се донесе законска регулатива за квалитетот на огревното дрво до крајните корисници и процентот на влажност за дрвото кое се дистрибуира	Драфт-правилник е изработен и е доставен до Министерството за економија, но не е усогласен и сè уште не е усвоен
	Неопходно е општините да планираат во своите буџети мерки за субвенционирање, а државата да работи на намалување на % на ДДВ за високоефикасните инвертери	Делумно
	Да се забрани употреба на цврсти горива во урбани средини, особено таму каде што се достапни системи за централно греење	Не се спроведува
	Формирање на ЈПП или друг вид соработка со приватен сектор со цел зголемен број на топлани што ќе користат гориво кое емитува помалку загадувачки супстанции (ОИЕ, биомаса и сл.)	Не се спроведува

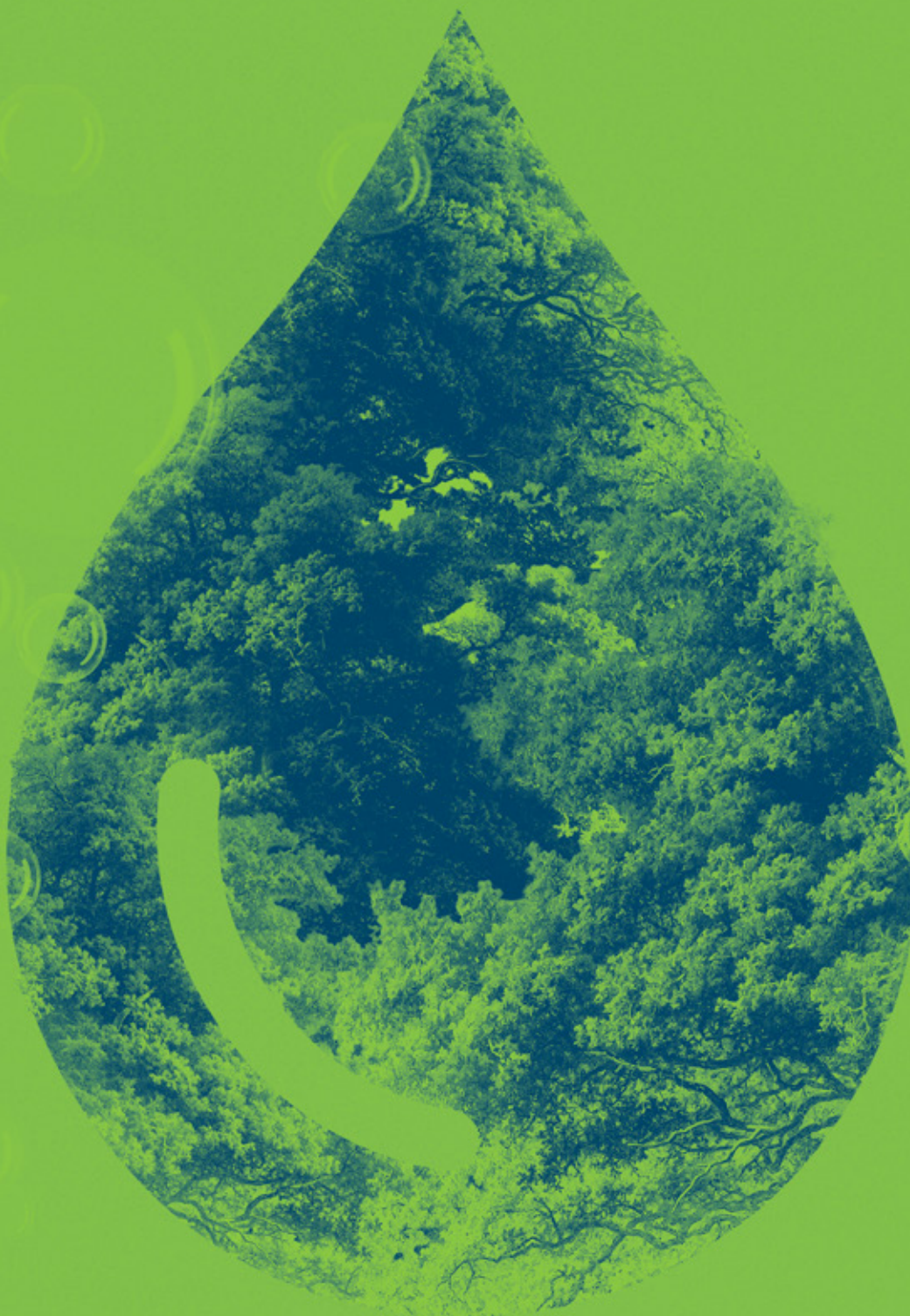
2 <https://dpi.gov.mk/images/stories/izvestai/2023/%D0%94%D0%9F%D0%98%20%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B5%202023.pdf> <https://dpi.gov.mk/images/stories/izvestai/2023/DPI-Izvestaj-2-polugodie-2023.pdf>

	Поголема искористеност на дистрибутивната мрежа за топлина (во градовите каде што е веќе воспоставена неопходно е менување на законски решенија, односно донесување одлуки на локално ниво за задолжително користење на системот за централно греење)	Не се спроведува
	Поголем број субвенции за инвертери за домаќинства	Делумно се спроведува. Министерство за економија секоја година објавува повик за набавка на инвертери за домаќинства. Освен тоа и некои од општините (Охрид и Град Скопје), практикуваат субвенции за домаќинства за набавка на инвертер уреди.
	Поголема употреба на обновливи извори на енергија во домаќинствата, комерцијалниот сектор и индустријата За домаќинствата потребно е да се обезбедат субвенции во висина од 30% од инвестициите на 6kW за ФВ на покриви во домаќинствата.	Министерство за економија објавува повик за доделување субвенции за инсталација на ФВ за домаќинства. (За фотонапонски центри се доделени 30 милиони денари, за термални колектори наменети се 25 милиони денари).
	Ревизија на net metering шемата и цените на испорачаната електрична енергија во мрежата. Имајќи го предвид обемот на супституција на сопствената потрошувачка, како и фактот дека вишоците енергија испорачани во мрежата не се значителни, периодите на враќање на инвестицијата се подолги од проектно декларираните	Не се спроведува
	Да се обезбеди поголема транспарентност за висината на надоместоците од А и Б еколошките дозволи – каде завршуваат и како се користат	Не се спроведува
	Фонд што ќе користи дел од овие средства за реализација на мерки што ќе овозможат помалку емисии во воздух од индустриските процеси	Не се спроведува
	Владата да започне да спроведува мерки за помала употреба на фосилни горива	Преку Министерство за финансии се реализира проект кој го финансира Светска банка и со кој се направени енергетски прегледи за околу 100 јавни објекти. Исто така во рамките на истиот проект се планираат и инвестиции во мерки за енергетска ефикасност и промена на начинот на греење. Со проект на ЕУ преку ИПА 3-програма обезбедени се средства за инвестиции за намалување на аерозагадувањето (Скопје, Битола, Куманово и Тетово) со кој се планираат следните активности: • Набавка на автобуси за Скопје (ТНГ) • 7 објекти за кои ќе се направи замена на систем за греење во административни објекти (болници и здравствени установи). За 3-4 училишта ќе почне процес на замена во 2024 година • Зазеленување со 6000-7000 школувани дрва.

	Да се промени законската рамка со цел инспекциските служби да можат да вршат инспекција и во домаќинствата со цел контрола на горивото што се користи за загревање.	Не се спроведува
	Нелегално горење на разни предмети и материјали на отворено, а и лоцирање на диви депонии и нивно палење	Не се спроведува
	Да се дефинира енергетската сиромаштија и да се утврди бројот на семејства што се ранлива категорија.	Поимот е дефиниран во Законот за енергетика, Министерство за економија секоја година прави план за поддршка на социјално ранливи граѓани
	Воспоставување редовен мониторингот за VOC, PAH и HM	Индикативни мерења се во тек. Редовен мониторинг не се спроведува
	Управување со отпад (расчистување и мапирање на диви депонии). Редовен надзор од комуналните редари	Не се спроведува
	Транспорт (да се стимулираат мерки за немоторизиран транспорт во урбаните средини, зголемување на бројот на велосипедски патеки, општините да продолжат со издавање субвенции, но и да ги зголемат средствата за субвенционирање на набавка на тротинети и велосипеди)	Делумно се спроведува, но не на цела територија на Македонија
	Мониторингот на амбиенталниот воздух да биде дел од посебна организациона единица која ќе вклучува и изработка на инвентари и одделение за креирање и следење на спроведувањето на законодавството и мерките предложени во планските документи	Светска банка изработува функционална анализа за секторот Македонски информативен центар за животна средина
	Активно тело кое ќе овозможи интерсекторска соработка помеѓу сите релевантни институции кои ќе работат заедно на решавање на проблемот	Не се спроведува – Интерсекторска група е воспоставена, но не е активна
	Урбано зеленило и зачувување на шумскиот фонд - одредбите од Законот за градење за задолжителен процент да се спроведуваат соодветно, односно да не се занемарува процентот на зеленило кој мора да го содржи секој новоизграден објект	Проект на Светска банка
	Редовни активности за зголемување на урбано зеленило	Не се спроведува редовно
	Пошумување на локации во и околу градовите што се борат со аерозагадување	Не се спроведува редовно

4

Води

4 Води

4.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Резултатите од анализите покажаа дека во 2023 година, генерално, е постигнат мал напредок во секторот води. Слабите институционални капацитети и недостатокот на финансии и понатаму се основните причини за бавното и неефективно усогласување и имплементација на ЕУ-законодавството од областа на водите.

Во 2023 година не е направен никаков напредок во транспонирање на ЕУ-законодавството за води во националното законодавство. Степенот на усогласеност со ЕУ-законодавството за води е ист и во 2023 година, односно се движи од 14% до 100% за различните ЕУ-директиви од областа за води. Главниот законски акт што го транспонира ЕУ-законодавството за води во државата е Законот за води и подзаконските акти што произлегуваат од него.

Во февруари 2022 година беше покрената процедура за изменување и дополнување на Законот за води, која сè уште не е завршена. Ова претставува и главна причина за стагнација во усогласувањето со ЕУ-законодавството од областа води. Имено, согласно предвидената временска рамка, Предлог-законот за измени и дополнување на Законот за води требаше да влезе во собраниска процедура веќе на крајот на 2022 година, после што во рок од една година требаше да бидат изработени и донесени шест нови подзаконски акти што произлегуваат од Предлог-законот за изменување и дополнување на Законот за води. Предлог-законот и до ден-денес има татус на „отворен“ на Единствениот национален регистар на прописи во Р. Северна Македонија (ЕНЕР; https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=72850). За понатамошни информации се обративме до Министерството за животна средина и просторно планирање, од каде што беше посочено дека Законот за измени и дополнување на Законот за води сè уште не е влезен во собраниска процедура, ниту е одобрен од Владата на Р. Северна Македонија. Предлог-законот за измени и дополнувања на Законот за води веќе подолго време е во процедура на усогласување со законодавство при Секретаријатот за Законодавство на Владата на Р. Северна Македонија. Со оглед дека оваа година претстојат парламентарни избори, изгласувањето на овој Предлог-закон, веројатно, ќе биде уште повеќе пролонгирано. Ваквите долги процедури за донесување законски измени не само што укажуваат на неефикасност на системот, туку потенцијално можат да имаат и негативни последици врз животната средина (во овој случај водите), со тоа што навремено не е обезбедена правна рамка за заштита и механизми за подобро управување со природните ресурси во државата.

Иницијативата за изменување и дополнување на Законот за води (2022) беше покрената заради укажувањата на недостатоци во постојниот Закон за води од страна на Државниот завод за ревизија. Иако во истиот ревизорски извештај се констатирали повеќе недостатоци и дадени се препораки, само дел од нив се земено предвид и се интегрирани во Предлог-законот за измени и дополнување на Законот за води. Имено, ревизорскиот извештај констатира клучни недостатоци во Националната стратегија за води и дава препорака дека „Министерството за животна средина треба да ги интензивира активностите за донесување измени на Законот за водите во кој ќе се доуреди начинот на изготвување и содржината на Националната стратегија за води, како

и начинот на нејзино следење и ажурирање“. Не е јасно зошто одговорното министерство не постапува по оваа препорака на Државниот завод за ревизија, иако постоеше можност да биде вградена во новиот Предлог-закон за измени и дополнување на Законот за води. Постојната Национална стратегија за води, во пракса, е нефункционален документ поради „недостатокот на дефинирани конкретни стратешки цели и приоритети, како и мерки и активности за нејзино спроведување“ (Ревизорски извештај 2019). Со оглед дека не беа преземени мерки за вклучување одредба што ќе го доуреди начинот на изготвување и содржината на Националната стратегија во сегашниот Предлог-закон за измени и дополнувања, постои голема веројатност и во иднина овој клучен стратешки документ за водите да биде изготвен со лош квалитет и практички да не може да се применува.

Во 2023 година беа подготвени или донесени мал број акти од областа на водите, односно:

- **Одлука за определување заштитни зони за заштита на водите на водозафатниот објект избор „Студенчица“, мерки за заштита, услови, начин на воспоставување на заштитните зони и картографски приказ („Службен весник на РСМ“, 7/2023);**
- **Административно упатство за подготовка оперативни планови за превенција од поплави;**
- **Правилник за техничките услови, начин и постапка за следење на водата за наводнување;**
- **Правилник за техничките услови, начин и постапка за следење на водите од копненото одведување.**

Подготвените акти, кои не се усвоени, се во процес на меѓуресурска консултација и прибирање на мислења.

Во јули 2023 година, Собранието на Р. Северна Македонија го усвои Законот за ратификација на Протоколот за вода и здравје, кој претставува меѓународен договор согласно Конвенцијата за заштита и користење на прекуграничните водотеци и меѓународни езера (Хелсинки, 1992). Главната цел на Протоколот е да се заштитат човековото здравје и благосостојба преку подобро управување со водите, вклучително и заштита на водните екосистеми, како и превенција, контрола и намалување на болестите поврзани со водата. Овој Закон (Протокол) не произлегува од ЕУ-барањата за усогласување на законодавството, но придонесува за имплементација на ЕУ-директивите од областа на водите.

4.2 Спроведување на законодавството

4.2.1. Имплементација на Рамковната директива за води

Во текот на изминатата година не е постигнат напредок во управувањето со речните сливови во државата. Ниту еден од плановите за управување со трите речени слива – Црн Дрим, Вардар и Струмица не е усвоен, ниту финализиран, и се чека на нивна доработка во однос на усогласување на методологијата. Статусот на Советите за речните сливови останува ист, односно Советите се конституирани, но сè уште не се оперативни. Исто така нема никаков напредок за дезигнација/прогласување на подрачја осетливи на еутрофикација.

Во 2022 година беа изготвени и Водната книга (база на податоци за управување со водите) и методологијата за мониторинг на водните тела. Со вкрстување на податоците од Водната книга и од мониторингот, за кој е надлежна Управата за хидрометеоролошки работи (УХМР), се овозможува носење одржливи политики и мерки за користење и заштита на водите, како и поголема транспарентност на процесот. Со цел поголема транспарентност на податоците за водите во државата, беа изработени два онлајн-портала преку кои јавноста има увид во податоците од Водната книга и мониторингот. За жал, веќе подолго време јавноста не може да пристапи на УХМР- порталот за мониторинг на водите, така што за потребите на овој извештај не можевме да направиме увид во состојбата со водните ресурси во изминатата година, ниту во успешноста на спроведувањето на мониторингот согласно новата методологија. Ова се коси со одредбите на Рамковната директива за води и потребно е во најбрз можен рок порталот повторно да биде достапен за граѓаните да имаат увид во квалитетот на животна средина во која живеат.

Единствените податоци за квалитетот на водите во државата до кои можевме да пристапиме се тие од Годишниот извештај за квалитетот на животната средина за 2022 г., кој на годишно ниво го изготвува Македонскиот информативен центар за животна средина (Годишниот извештај за 2023 е во подготовка и ќе биде издаден во јуни 2024 г.). УХМР доставува до Министерството за животна средина и просторно планирање податоци за физичко-хемискиот квалитет на водите за само 20 мерни места на реките во државата. Согласно овие мерења, водите не се со задоволителен квалитет, односно припаѓаат на класа I – IV во зависност за кој физичко-хемиски параметар се работи. Како што беше наведено и во Првиот извештај во сенка, природните езера во државата не се опфатени со оперативен мониторинг, што претставува огромен пропуст. Годишниот извештај за квалитетот на животната средина за 2022 г. вклучува единствено податоци за Преспанското Езеро, кои покажуваат дека водите во езерото се умерено еутрофични до еутрофични. И од овие оскудни податоци може да се заклучи дека квалитетот, односно еколошкиот статус на повеќето од водите во државата е под законски пропишаниот „добар еколошки статус“. Потребно е да се преземат итни и опсежни мерки за долгорочно да се намали загадувањето на водите во државата. Исто така, потребно е да се преземат итни мерки за да се подобри мониторингот на водите во државата, односно да се применува новиот Правилник за методологијата и постапката за определување на параметрите за мерење и мониторинг на квалитетот и квантитетот на сите водни тела, со цел правилна имплементација на Рамковната директива за води на ЕУ.

4.2.2. Имплементација на ЕУ–Директива за урбани отпадни води

Во текот на изминатиот период беа преземени чекори да се намали загадувањето на Дојранското Езеро, кое има статус на хипереутрофно езеро. Ваквата состојба е последица на внес на големи количества нутриенти во езерото преку внес на недоволно пречистени комунални отпадни води. Ова се коси со одредбите на националниот Закон за води и Рамковната директива за води на ЕУ, кои пропишуваат дека сите водни тела треба да имаат добар еколошки статус.

Конкретните мерки што беа преземени се: изградба на нова пречистителна станица со капацитет од 3000 ЕЖ за населените места Стар Дојран-Сретеново-Нов Дојран, изградба на две „изградени мочуришта“ за природен третман на отпадните води во сливот на Дојранското Езеро во н.м. Фурка и Црничани, како и санација на главниот колекторски систем за отпадни води во должина од 8 км. Мерките се спроведуваат со финансиска помош од Владата на Р. Северна Македонија

и преку проектот „Зајакнување на заштитата на споменикот на природата - Дојранско Езеро преку подобрен третман на отпадните води во Општина Дојран“, кој е финансиран од Општина Дојран и Центарот за меѓународна помош на Р. Словенија. Реализацијата на овие мерки и ставање во функција на пречистителните станици се очекува најдоцна до мај 2025 г. Ова претставува добар пример за иницијативи и практики на локално ниво, кои придонесуваат за подобрена имплементација на одредбите од ЕУ-Директивата за урбани води и Рамковната директива за води.

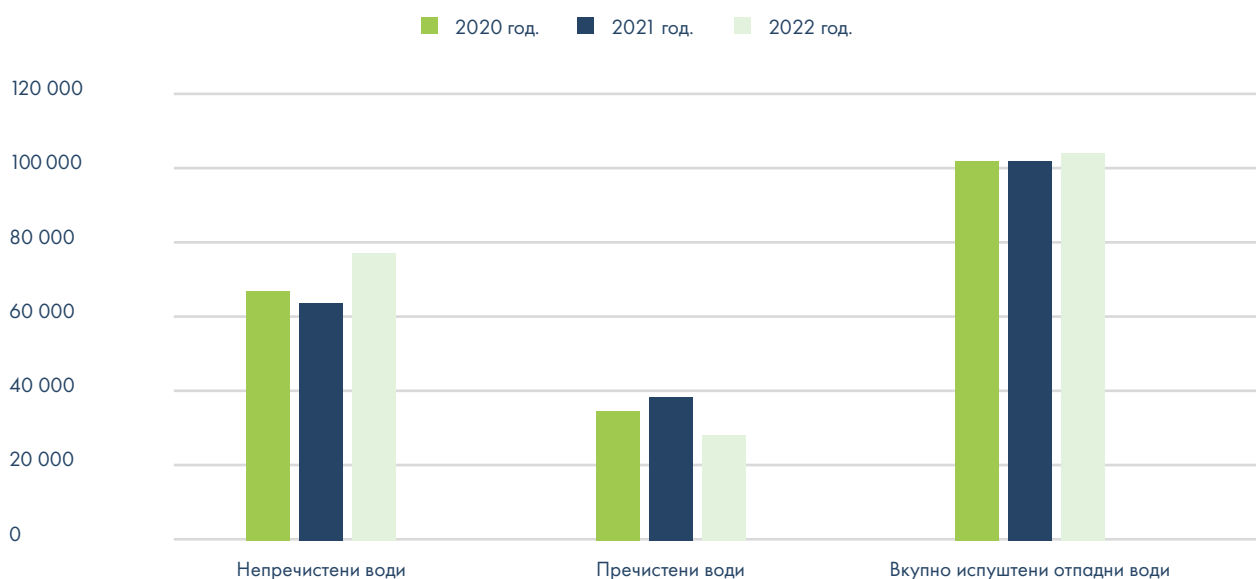
Од друга страна, изградбата на пречистителната станица за отпадни води за градот Скопје – која претставува капитален проект со кој ќе се овозможи третман на отпадните води за повеќе од половина милион жители, сè уште не е започната. Финансиските средства за изградба на пречистителната станица за отпадни води се обезбедени преку ЕИБ (Европска инвестициска банка) со грант од 68 милиони (потпишан во 2019 година) и инвестициски грант од 70 милиони евра на Европската Унија преку Western Balkans Investment Framework (потпишан во март 2023 година). Тендерската постапка е успешно завршена и е направен избор на најповолен изведувач, но до овој момент изградбата на пречистителната станица не е започната поради незавршените законски постапки за урбанистичко планирање (<https://www.eib.org/en/stories/north-macedonia-water-development>). Роковите за овој капитален проект се веќе изминати и изградбата на пречистителната станица нема да биде финализирана во предвидениот рок до 2026 година, главно поради политички несогласувања и слаби административни капацитети во Градот Скопје.

Согласно добиените информации од Министерството за животна средина и просторно планирање, после три неуспешни обиди во изминатите години, тендерската постапка за изградба на пречистителната станица за градот Битола се очекува да биде објавена во текот на следниот месец. Тендерската постапка за изградба на пречистителна станица за градот Тетово е веќе во постапка, и би требало да се почне со нејзина изградба до крајот на оваа година. Изградбата на овие две пречистителни станици значително ќе го подобри напредокот на имплементацијата на ЕУ-Директивата за отпадни води.

Состојба со комуналните отпадни води во државата

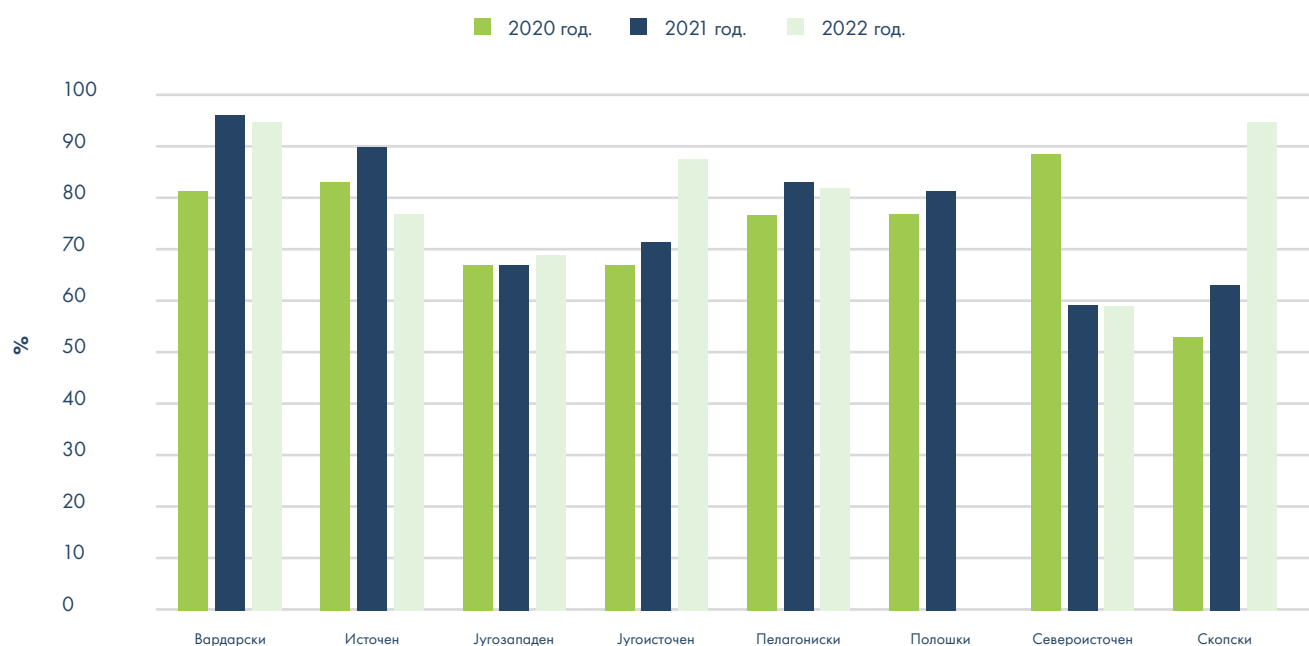
Податоците на Државниот завод за статистика покажуваат тренд на зголемено загадување на природните водите со испуштање на непречистени комунални отпадни води. Имено, како што е прикажано на Графиконот 7, во 2022 година забележан е пораст од 9% на количеството на испуштени непречистени отпадни води во споредба со 2021 година.

Достапноста на водната услуга за собирање и одведување отпадни води значително варира во различните региони во државата, односно во просек 79% од отпадните комунални води се собираат и одведуваат (Графикон 8). Значително подобрување во пристапот до услугата за собирање и одведување на отпадните води во 2022 година е постигнато во Југоисточниот и Скопскиот регион, додека другите региони забележуваат пад на овој тренд.

Испуштени отпадни води (во илјади м³)

Графикон 7. Компаративна анализа на испуштени отпадни води (Извор на податоци Државен завод за статистика).

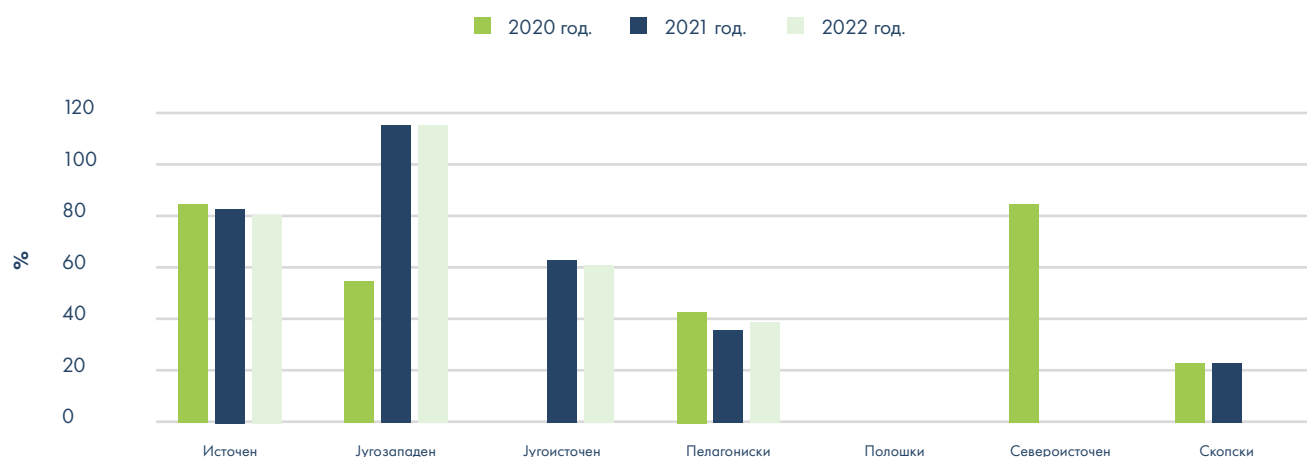
Собирање и одведување на отпадни води

Графикон 8. Водна услуга за собирање и одведување отпадни води (Извор: Годишен извештај за работата на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на РСМ во 2022 година).

Што се однесува до услугата за пречистување на отпадните води, генералниот тренд покажува опаѓање на процентот на достапност на оваа услуга во последните години на територијата на целата држава. Најдобра е ситуацијата во Југозападниот регион, каде што претходно е постигната 111% покриеност со услугата за пречистување на отпадните води.

Третман на отпадни води

Графикон 9. Водна услуга за третман на отпадни води (Извор: Годишен извештај за работата на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на РСМ во 2022 година).

Заклучок: Анализата покажа дека севкупно во 2023 година е постигнат одреден напредок во спроведувањето на ЕУ-Директивата за отпадни води, но потребно да се преземат уште поопсежни мерки за да се намали количеството на отпадни води во државата и да се постигнат целите пропишани со ЕУ-Директивата за отпадни води.

4.2.3. Имплементација на ЕУ–Директива за вода за пиење

Програмата за управување со водите е главниот финансиски инструмент со кој Министерството за животна средина и просторно планирање тековно, секоја година, ги финансира управувањето и развојот на водните ресурси во државата. Со програмата се финансираат проекти и други работи на општините и водоснабдителните/комунални претпријатија кои спаѓаат во една од четирите категории: изградба на нови и одржување и унапредување на постојните јавни водоснабдителни објекти, регулација на водотеци заради заштита од штетно дејство на вода, изработка на планови за управување со речните сливови и исплата на заостанати долгови. Согласно ревизорскиот извештај за работата на Министерството за животна средина и просторно планирање подготвен во 2023 од страна на Државниот завод за ревизија, идентификувани се клучни недостатоци во спроведувањето на оваа програма. Во извештајот се наведува дека „не е воспоставен објективен и реален систем на избор на проекти по наведената програма при што постои ризик од субјективно постапување при избор на проекти без јасни критериуми, како и можност за ненаменско и незаконско користење средства поради непостоење критериуми и правила специфични за реализација на овие проекти“. Ова претставува голем проблем, кој мора итно да се адресира, со цел да се овозможи рамноправен и ефикасен напредок во спроведувањето на ЕУ-директивите од областа на водите.

Преку Програмата за управување со водите, годишно се обезбедуваат во просек 681.000 евра, кои се инвестираат во една од четирите горенаведени категории. Иако националните одговорни институции со ова покажуваат континуирана посветеност кон решавање на проблемите и предизвиците со управувањето со водите, сепак, за целосна имплементација и достигнување на целите на ЕУ-законодавството за води потребни се повеќе од 2 милијарди евра капитални инвестиции (Ептиса, 2018). Тоа покажува дека е потребно државата повеќекратно да ги зголеми годишните финансиски вложувања во секторот води.

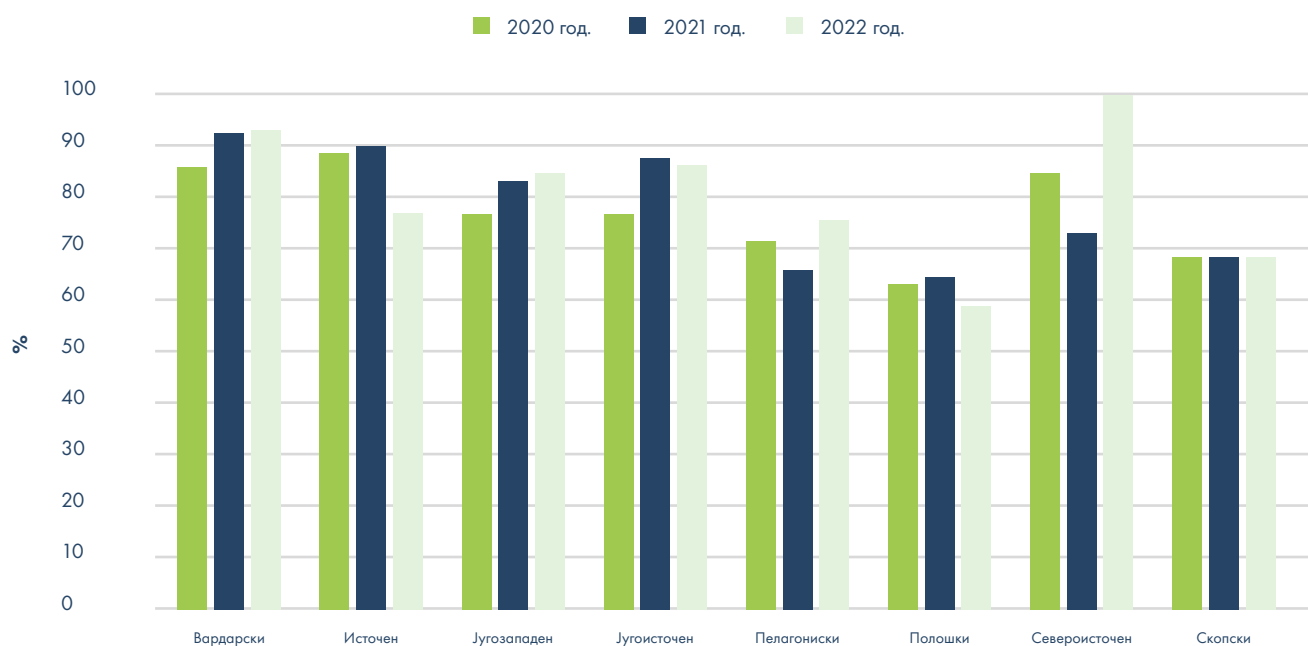
Добар пример за дополнителна финансиска заложба на државата е проектот за „Подобрување на водната инфраструктура на општините во Северна Македонија“, кој Министерството за животна средина и просторно планирање започна да го имплементира во 2023 година. Проектот се спроведува со финансиска помош – заем од Европската инвестициона банка во вредност од 50 милиони евра (договорот беше потпишан во ноември 2022 година). Главна цел на проектот е да се изгради нова или да се рехабилитира постојната инфраструктура за водоснабдување, собирање и третман на отпадните води, како и итни мерки за заштита од поплави за сите 80 општини во државата. За таа цел Министерството за животна средина и просторно планирање разви методологија за распределување на финансиските средства, која беше донесена во јули 2023 („Службен весник на РСМ“ 166/2023). Согласно методологијата, секоја општина подеднакво ќе добие по 200.000 евра, а остатокот од 16.000.000 евра ќе бидат распределени рамномерно на секоја од општините и општините во градот Скопје согласно индексот за општински развој и процентот на распределба по планските региони по извршена класификација според степенот на развиеност, додека преостанатите 18.000.000 евра ќе бидат распределени во зависност од бројот на населението во општините - 70% и бројот на населените места - 30%. Сите општини веќе имаат доставено предлог-проекти, кои моментално се разгледуваат од страна на стручниот проектен тим формиран за овој проект. Првична имплементација на дел од проектите во општините се очекува да почне веќе во текот на оваа година, а целосно завршување на проектот е проектирано за пет години.

Состојба со водоснабдувањето во државата

Покриеноста со водоснабдување во државата варира значително – од 59 % до 100%, во зависност од регионот. Во 2022 година процентот на покриеност со водната услуга водоснабдување е зголемен во Вардарскиот, Југозападниот, Пелагонискиот и Североисточниот регион, додека во другите региони има благо намалување или е останат на исто ниво (Графикон 10). Североисточниот регион во 2022 година постигнува целосна покриеност на населението со водоснабдување, што укажува на проактивност на одговорните институции на национално и локално ниво.

Неприходуваната вода, односно загубите на вода од јавните системи, станува сè поважна од аспект на заштита на природните ресурси, а водоснабдителните претпријатија во целата држава се соочуваат со големи загуби на вода. Согласно достапните податоци од годишниот извештај на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на РСМ, процентот на неприходувана вода на ниво на целата држава се зголемил од 60.46% во 2021 година на 62.42% во 2022 година (изразено како процент од вкупното производство на вода). Анализата по региони покажува дека во Југозападниот и Пелагонискиот регион има значително влошување на загубите на вода од 9 – 12% во само една година. Но, во исто време има значително подобрување во Североисточниот регион од 74% на 21%, што покажува дека одговорните институции презеле ефикасни мерки за спречување на загубите на вода во системите за водоснабдување. Нискиот процент на неприходувана вода постигнат во Североисточниот регион е на ниво на просекот загуби на вода во Европската Унија (23%). Овој податок укажува на добри практики на спроведување на Директивата за вода за пиење, кои би требало да се пресликаат и во другите региони во државата.

Покриеност со водоснабдување

Графикон 10. Покриеност со водна услуга водоснабдување

Неприходувана вода

Графикон 11. Неприходувана вода, изразена како процент од вкупното производство на вода

Заклучок: Постигнат е делумен прогрес во одделни региони за имплементација на одредбите од ЕУ-законодавството за води, но потребно е значително да се засилат напорите и инвестициите во обезбедување чиста и безбедна вода за сите граѓани во државата. Поразителен е фактот дека просечните загуби на вода на ниво на целата држава се зголемени во 2022 година и дека во РС Македонија процентот на неприходувана вода е повеќе од двојно поголем во споредба со

земјите членки на Европската Унија. Итни мерки мора да бидат преземени за да се инвестира во откривање на протекувањата од водоводните цевки, како и да се инвестира во замена на дотраената водоводна инфраструктура.

4.2.4. Имплементација на ЕУ–Директивата за подземни води

Во 2023 година беше завршен проектот на Министерството за животна средина и просторно планирање и Швајцарската агенција за развој, финансиран од швајцарската влада, со кој беше изготвен Националниот регистар на подземни води. Со ова се овозможува консолидација на дисперзираните податоци за подземните води на територијата на државата.

Швајцарската агенција за развој ја продолжува поддршката во делот на подземните води, преку Програмата за управување, користење и заштита на подземните води во Р. Северна Македонија во соработка со Министерството за животна средина и Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, која започна да се имплементира во јануари 2024 година. Со оваа програма ќе се зајакнат капацитетите на релевантните институции на национално и локално ниво за управување со подземните води и ќе придонесе за исполнување на барањата и подобра интеграција на ЕУ- законодавството поврзано со водните ресурси.

4.3 Препораки за подобрување

Од Табела 2 може да се види дека не биле преземени соодветни мерки по ниту една од препораките дадени во Извештајот од 2022 година, со исклучок на одредениот напредок во зголемување на ниското ниво на финансирање во секторот води.

Табела 2. Препораки од Извештајот во сенка 2022 година

Препорака од 2022 г.	Преземени мерки (Да/Не/Делумно)
Ревизија на постојната Национална стратегија за води	Не
Дополнување на делот од Законот за води кој се однесува на Националната стратегија за води, со додавање член или обврска за донесување подзаконски акт кој поблиску ќе ја дефинира методологијата за изработка и донесување на стратегијата, ќе ја дефинира минимум содржината на стратегијата и ќе постави рокови за обврзувачка ревизија и ажурирање на стратегијата	Не
Изработка и донесување нова водостопанска основа или вклучување на овој документ во склоп на Националната стратегија за води	Не
Финализирање и донесување на сите четири планови за управување со речен слив	Не
Донесување на сите подзаконски акти пропишани со Законот за води	Не
Развивање програма за мониторинг и воспоставување оперативен мониторинг на сите водни тела во државата	Не

Преземање на сите водоснабдителни системи од страна на јавните комунални/водоснабдителни претпријатија	Не
Развивање кампања за едукација на населението за поврзување на јавната мрежа за водоснабдување	Не
Спроведување проактивна политика и обезбедување намалување на количините на неприходуванa/загубена вода	Не
Јакнење на капацитетите на јавните комунални претпријатија	Не
Драстично зголемување на буџетот за управување со водите	Делумно
Спроведување функционална анализа на институционалните капацитети за управување со водите	Не

Препораките од претходниот Извештај остануваат релевантни, но со оглед на сè поголемиот притисок врз природните ресурси и засиленото влијание на климатските промени во државата, во текот на следниот период националните и локалните институции треба да се насочат кон:

- **Намалување на процентот на неприходуванa вода;**
- **Зголемување на процентот на собирање, одведување и третман на отпадните води;**
- **Назначување на областите чувствителни на еутрофикација;**
- **Донесување и имплементација на Плановите за управување со речен слив.**

Предуслов за имплементација на овие препораки е повеќекратно зголемување на финансиите во секторот води, како и јакнење на капацитетите на одговорните институции.

5

Управување со отпад

5 Управување со отпад

5.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Во секторот управување со отпад нема напредок во однос на усогласување на националното законодавство со европското, односно ниту еден од изработените подзаконски акти не беше усвоен во 2023 година. Изработените подзаконски акти³ кои треба да осигураат подобро спроведување на Законот за управување со пакување и отпад од пакување (ЗУПОП) („Сл. весник на РСМ бр. 215/21), а кои се изработени уште во 2022 година од одговорните лица во Министерството за животна средина, сè уште не се усвоени поради административни препреки во Секретаријатот за законодавство. Од истите причини и подзаконските акти⁴ што произлегуваат од Законот за проширена одговорност на производителот за управување со посебните текови на отпад („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 215/21) сè уште чекаат да ги надминат административните процедури и да бидат усвоени.

Во овој сектор значајно е тоа што започна спроведувањето на твининг-проектот „Поддршка на имплементацијата на правната рамка за управување со отпад и проширениот систем на одговорност на производителот“, кој ќе обезбеди развивање на професионален, отчетен и ефикасен систем на проширена одговорност на производителот (ПОП), преку правилен третман на сите одделни текови на отпад (пакување, ОЕЕЕ, акумулатори и батерии, текстил, гуми, користени возила и отпадни масла) и ќе резултира со оптимално одделно собирање на споменатите текови на отпад од неселектиран комунален цврст отпад. Исто така, со проектот ќе се формира независна институција, тело за рамномерна одговорност на производителите, од кое ќе се очекува да ја поддржи, координира и да обезбеди ефективна соработка на колективните актери во земјата. Основната цел на ова тело ќе биде да овозможи еднакви услови за работа на производителите, трговците, собирачите на отпад и станиците за третман на отпад, помагајќи во правилното спроведување на законските одредби, со што ќе се обезбеди високо ниво на транспарентност на процесот. Воедно, со проектот ќе се зајакнат и капацитетите на надлежните органи и другите чинители за управување со отпадот преку модерен систем за евидентирање и известување.

Исто така започна да се спроведува и ЕУ ИПА-проектот „Подготовка и ревизија на националните плански документи за отпад“ (NEAR/SKP/2021/EA-RP/0184), кој има цел да го подготви и усогласи клучното стратешко планирање за отпад, да испорача долгорочни мерки со кои ќе им овозможи на сите засегнати страни да инвестираат и да ја развиваат стратешката инфраструктура и услуги неопходни предуслови за усогласување со правото на ЕУ за управување со отпад. Со овој проект планирани се следните активности:

- **Ревизија и ажурирање на Националната стратегија за управување со отпад (2024-2036 година);**
- **Изработка на Национална стратегија за управување со тиња (2024-2034);**
- **Ревизија и извештај за Регионалните планови за управување со отпад за Скопски регион, Полошки, Југоисточен, Југозападен, Пелагониски и Вардарски регион;**
- **Национален план за спречување создавање на отпад**

³ Извештај во сенка за Поглавје 27 за 2022 година, стр. 60

⁴ Извештај во сенка за Поглавје 27 за 2022 година, стр. 61

Се очекува двата проекти да ја подобрат усогласеноста на националното законодавство за отпад со европското и да го зајакне спроведувањето на законодавството на национално и локално ниво. Двата проекта се со времетраење од две години.

5.2 Спроведување на законодавството

Во однос на спроведувањето на законодавството се забележува минимален напредок, но останува иста ситуацијата со проектот за изградба на санитарната депонија за Источен и Североисточен регион и проектот на ЕБОР за поддршка на регионалниот систем за управување со отпад за Пелагонискиот и Југозападниот регион. Одреден напредок се забележува и во законодавството за проширена одговорност на производителите, односно во 2023 година се издадени решенија за колективни постапувачи за повеќе текови на отпад.

Управување со отпад на регионално ниво

Во однос на управувањето со отпад на регионално ниво во текот на 2023 година е постигнат многу мал напредок. Единствен напредок е постигнат во обезбедување средства за воспоставувањето на регионалниот систем. Дополнително на заемот од ЕБОР за кој се потпиша Договор во 2023 година за изградба на три регионални депонии за целосно усогласување со европските барања, односно за воспоставување регионален интегриран систем за управување со отпад во Југоисточниот, Вардарскиот, Пелагонискиот, Југозападниот и Полошкиот плански регион, Министерството обезбеди дополнителни средства преку Рамката за инвестиции за Западен Балкан (WBIF) и дополнителни 9 милиони швајцарски франци, грант од швајцарската влада. Воедно, за потребите на регионалното управување и воспоставување на системот е обезбедена и консултантска поддршка преку ЕУ за одредување најповолна локација за трансфер-станции во Пелагонискиот и Југозападниот регион, но и за проценка на капацитетите на општините и јавните комунални претпријатија, односно потребите за опрема, возила и слично.

Исто така во тек е четиригодишен проект за јакнење на капацитетите на локално ниво за подобро спроведување на регионалното управување со отпад, кој се спроведува во Пелагонискиот и Југозападниот регион, чија цел е да ја подобри испораката на услуги за управување со отпад на локално ниво преку зајакнување на капацитетите на општините и комуналните претпријатија за подобро планирање и подобро спроведување мерки за управување со отпадот што се создава на локално ниво. Проектот го спроведува шведската асоцијација на општини и региони (SALAR International), финансиран од SIDA (шведската агенција за меѓународен развој). Во текот на 2023 година беа одбрани 15 општини од двата региона (Југозападен и Пелагониски) со кои проектот активно работи на јакнење на капацитетите за подобро управување со отпадот при што заедно со општините и јавните комунални претпријатија беа изработени локални акциски планови за отпад за општините Битола, Новаци, Прилеп, Охрид, Кичево, Могила, Пласница, Демир Хисар, Долнени, Ресен, Дебарца, Вевчани и Крушево.

Сепак, и покрај многубројните напори од страна на Министерството и обезбедените финансиски средства и консултантска поддршка за воспоставување на регионалното управување со отпад, државата е далеку од изградба на санитарните депонии, особено таа за Источниот и Североисточниот регион, но и санитарната депонија во Мегленци, во која ќе се одлага отпадот од Југозападниот и Пелагонискиот регион. Во текот на 2023 година државата ѝ ги одзеде

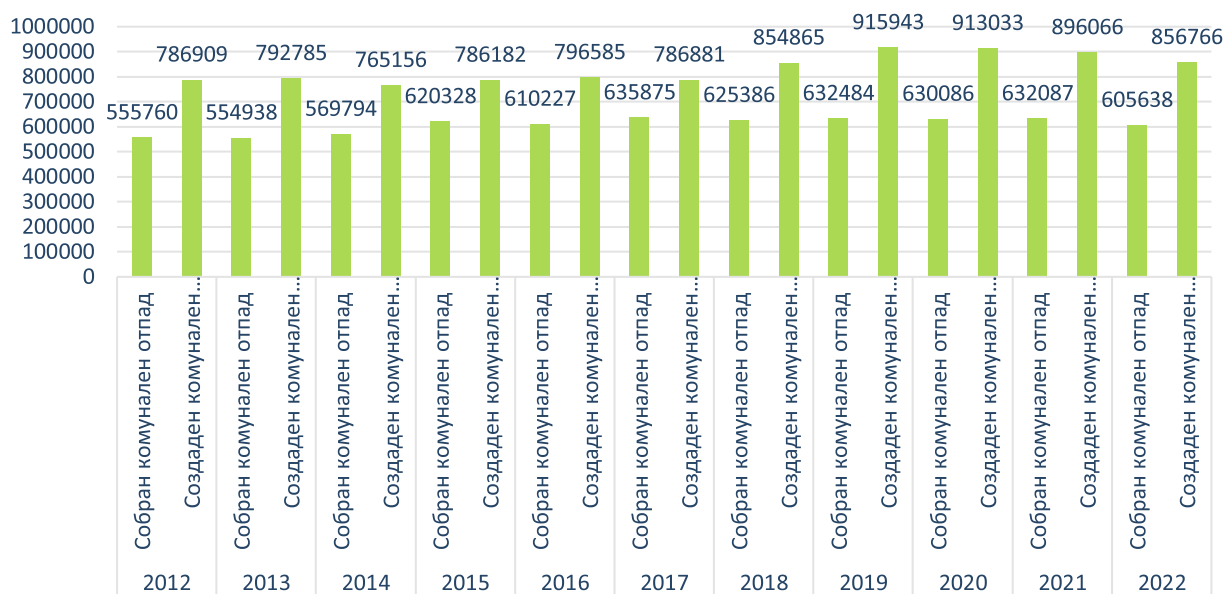
надлежностите на општина Свети Николе за изградба на депонијата, а општината ја обжали одлуката и поднесе Жалба до МЖСПП. Понатаму, МЖСПП продолжи со изработка на тендерска документација, која во моментот чека на одобрување во Министерството за финансии. Рокот за изградба на депонијата е 2026 година, така што останува уште многу малку време откако ќе се избере најповолен понудувач. Она што досега е завршено од овој процес е документацијата за затворање на несанитарната депонија, а формирано е и регионално претпријатие за управување со отпад. За комуналните претпријатија се обезбедени опрема и возила со средства од Европската Унија.

Во врска со проектот за изградба на санитарна депонија за Југозападниот и Пелагонискиот регион (финансиран со заем од ЕБОР) во тек е тендерска постапка за набавка на соодветна опрема (возила, канти и контејнери) за ЈКП, додека, пак, тендерската постапка за избор на најповолен понудувач за изградба на депонијата се очекува да биде отворена до крајот на оваа година. Она што требаше да биде завршено во 2023 година, а сè уште не е реализирано, е формирање регионално комунално претпријатие, кое треба да се формира најпрво со донесување Одлука од страна на Општина Новаци, а понатаму и Одлука од сите преостанати 17 општини. Исто така во текот на 2023 година започна и мапирање на потенцијални локации за поставување трансфер-станции во пет општини, при што Општина Кичево одби да обезбеди локација на својата територија и препорача трансфер-станцијата да се гради на територијата на Општина Пласница.

Хиерархија на управување со отпад

Хиерархијата на управувањето со отпад не се почитува доследно. Покрај забраната за употреба на пластични ќеси, која не се спроведува секаде, речиси и да не постојат активности за намалување на количините отпад од пластика (пластични чаши, други материјали). Планот за спречување на создавањето отпад е изработен, но досега ниедна од активностите не се реализирала. Согласно податоците на Заводот за статистика, евидентно е дека количините отпад од година на година се зголемуваат.

Преглед на собран и создаден комунален отпад (тони годишно) во Република Македонија (2012–2022)

Графикон 12. Преглед на собран и создаден комунален отпад во Република Македонија (2012–2022)

Во однос на преработката и/или повторната употреба на отпадот, само седум општини вклучително и Градот Скопје пријавиле преработен комунален отпад. Подолу во табелата е даден преглед на отстранет и преработен комунален и друг вид неопасен отпад.

Табела 3. Отстранет и преработен комунален отпад во 2022 година

		Количина (тони)	Процент (%)	Количина м ³	Процент (%)
Отстранет комунален и друг вид неопасен отпад		397.353	98,8	406.948	96,2
Преработен комунален и друг вид неопасен отпад	Компостиран отпад	117	0,03	1626	0,04
	Рециклирана хартија, картон, стакло, пластика и метал	1966	0,48	3060	0,72

Извор: Годишен извештај за квалитетот во животната средина, 2022 година, МЖСПП

Селекција на отпад

Селекцијата на отпадот во речиси сите општини се реализира главно преку колективните постапувачи во поставените контејнери за отпад од пакување. Примарната селекција на отпадот на местото на создавање, односно во домаќинствата ја практикуваат само дел од општините (Прилеп, Битола, Велес, Струмица, Гевгелија) кои имаат воведено втора канта за отпад од пластика и/или отпад кој може да се рециклира, додека во другите општини селекцијата на отпад отсуствува.

Во ниедна општина не се селектира биоразградлив отпад, ниту се реализираат активности за реупотреба на биоразградлив отпад. Овој отпад се меша со комуналниот и заедно се одложува на несанитарната општинска депонија.

Евиденција и известување

Согласно Законот за управување со отпад, градоначалниците на општините се обврзани да доставуваат годишен извештај за постапување со неопасен отпад во соодветната општина до Министерството за животна средина и просторно планирање. Многу општини во Република Северна Македонија не ги исполниле своите законски обврски и не доставиле годишни извештаи од градоначалниците за постапување со комуналниот и друг вид неопасен отпад, или доставиле извештаи кои не се многу прецизни по однос на количините на комуналниот и неопасниот отпад поради недостаток на мерни инструменти. Оваа обврска во 2022 година ја исполниле само 35 општини, вклучително и Градот Скопје.⁵ Поради тоа и поради фактот што повеќе од 30% од жителите не се опфатени со извештаите, изостанува можноста за донесување прецизни заклучоци во однос на управувањето со комуналниот и неопасниот отпад во Република Северна Македонија. Во однос на известувањето од депониите (ЖКП), во 2022 година извештај за примен отпад доставиле осум депонии и тоа: Дрисла, општина Студеничани, Алинци-Прилеп, депонија с. Лески-Виница, депонија Крагуево-Демир Хисар, депонија во Велес, Охрид, Русино во Гостивар и депонија Мегленци во Битола.⁶

⁵ МЖСПП; Квалитетот на животната средина во Република Северна Македонија — Годишен извештај за 2022

⁶ МЖСПП; Квалитетот на животната средина во Република Северна Македонија — Годишен извештај за 2022

Известувањето од колективните постапувачи е сè уште во хартиена форма и се одвива согласно законските обврски. Согласно доставените годишни извештаи до Министерството за животна средина и просторно планирање од страна на колективните постапувачи и самостојните постапувачи и мали производители за 2022 година, вкупната количина на отпад од пакување пуштен на пазар изнесува 72.677,86 тони.

Извештај за ПОП⁷

Согласност Законот за проширена одговорност на производителот за управување со посебните текови на отпад („Сл. весник на РСМ“ бр. 216/2021), МЖСПП – Управата за животна средина има обврска да изработува Извештај за податоци за вкупното количество производи на даден тек на отпад што се пуштени на пазар за претходната година и за уделот на пазарот на колективните постапувачи, утврден врз основа на податоците од доставените годишни извештаи, кои се обврска согласно член 36 од истиот закон. Ваков извештај за 2023 година треба да се изработи и да биде јавно достапен преку веб-страницата на МЖСПП најдоцна до јуни 2024 година.

Регистар за отпад

МЖСПП редовно го ажурира регистарот за отпад, кој содржи регистар на оператори што постапуваат, транспортираат и управуваат со различните видови отпад. Исто така во регистарот редовно се внесуваат регистрираните производители на различни видови отпад, кои во зависност од дејноста, согласно Законот за ПОП, имаат обврска да се регистрираат во МЖСПП.⁸

Утврдување годишни национални цели

Во согласност со Законот за ОПУОП, Законот за УЕЕО и ОЕЕО, Законот за УБАОБА, МЖСПП од 2023 година започна да носи одлуки за утврдување годишни национални цели за повторна употреба, рециклирање и преработка на отпадната електрична и електронска опрема, отпадните батерии и акумулатори и отпадот од пакување. Ваквата одлука ќе придонесе за полесно исполнување на поставените цели за селекција, повторна употреба, преработка и рециклирање на овие видови отпад.⁹

Депонии

Состојбата со депониите останува иста, односно ниту една од постојните депонии не прави напори да го подобри одржувањето, односно да ги ограда постојните депонии, да прави редовно затрупување и да постави вага за мерење на отпадот што се внесува во депонијата. Сите овие активности се минимум технички барања, кои треба да ги поседува секоја општинска депонија.

Управување со градежен шут

Управувањето со градежен шут и понатаму останува горлив проблем, односно нема напредок во начинот на постапување и управување со овој вид отпад. Ниту една општина не располага со соодветна локација за одложување градежен шут.

⁷ <https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2022/07/%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-%D0%B4%D0%BE-30-%D1%98%D1%83%D0%BD%D0%B8-2022-%D0%9F%D0%9E%D0%9F-1.pdf>

⁸ <https://www.moepp.gov.mk/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d1%83%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8/%d1%80%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%81%d1%82%d1%80%d0%b8-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%bf%d1%83%d0%b2%d0%b0%d1%87%d0%b8%d1%82%d0%b5-%d1%81%d0%be-%d0%be%d1%82%d0%bf%d0%b0%d0%b4/>

⁹ <https://www.moepp.gov.mk/%d0%b8%d0%b7%d0%b2%d0%b5%d1%88%d1%82%d0%b0%d0%b8/%d0%b8%d0%b7%d0%b2%d0%b5%d1%88%d1%82%d0%b0%d1%98-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%88%d0%b8%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%b0-%d0%be%d0%b4%d0%b3%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80/>

5.3 Препораки за подобрување

Број	Препорака	Реализација на препораката
1	Воспоставување регионален систем за управување со отпад	Не се спроведува
2	Поддршка на ЈКП за воспоставување селекција на одделни текови отпад	Не се спроведува
3	Реализација на мерки и креирање политики на национално ниво за превенција на создавање отпад	Не се спроведува
4	Национална повеќегодишна кампања за подигнување на свеста на граѓаните	Завршена е постапка за избор на компанија што ќе реализира кампања за подигнување на свеста
5	Зајакнување на инспекцискиот надзор врз нелегално горење отпад (комерцијални и индивидуални објекти), диви депонии и општински депонии	Делумно се спроведува
6	Јакнење на капацитетите на локално ниво (општините и ЈКП)	Во тек е проект што го спроведува SALAR International (реализирани се повеќе обуки, изработени се локални акциски планови заедно со општините и ЈКП)
7	Зголемување на надоместокот за смет по домаќинство	Нема напредок
8	Расчистување на дивите депонии	Континуирано се работи, но напорите се недоволни затоа што истите локации повторно се затрупуваат со отпад
9	Подготовка на национален план за циркуларна економија	Не се спроведува
10	Обезбедување поголема контрола во издавањето на дозволите за постапување со отпад и поднесување извештаи за постапувањето	Делумно
11	Зајакната контрола над работата на колективните постапувачи со цел подобра соработка со ЈКП	Не се спроведува. Сè уште има општини што немаат склучено договор со колективни постапувачи

6

Индустриско загадување и управување со ризик

6 Индустриско загадување и управување со ризик

6.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Во последниот Извештај на Европската комисија за напредокот на Република Северна Македонија¹⁰, во однос на **индустриското загадување и управување со ризик**, се нотира дека земјата треба да се усогласи со Директивата Севесо III, Регулативата на ЕУ за екоознаки и системот на ЕУ за ревизија и за управување со животната средина. И со овој извештај, за жал, мора да се нотира дека од последниот период на известување не е забележан напредок.

Законот за контрола на индустриските емисии, кој е веќе подготвен и кој беше предмет на јавна расправа, сега се наоѓа во Секретаријатот за законодавство, каде што се средува номотехнички. Што се однесува до процесот на издавање на А и Б интегрирани еколошки дозволи, заклучно со 13.3.2024 година на државно ниво се издадени вкупно 653 А/Б – интегрирани еколошки дозволи, од кои 252 А/Б – интегрирани еколошк-и дозволи се издадени од страна на МЖСПП, додека од страна на општините за издадени 401 Б интегрирана еколошка дозвола.

Со цел подобрување на постојниот Нацрт-закон за контрола на индустриските емисии, како и за зајакнување на капацитетите на централно и на локално ниво, во јуни 2023 година е започнат ЕУ твининг-проект „Понатамошно зајакнување на капацитетите за ефективна имплементација на европското законодавство во областа на индустриското загадување“. Петнаесет експерти од областа за справување со индустриското загадување од Грција и од Словачка, а по потреба и од други европски земји, ќе треба да помогнат во имплементацијата на европските директиви за справување со индустриските емисии. Проектот е во вредност од 1.000.000 евра, ќе трае 20 месеци и опфаќа три компоненти:

- **Подобрување на изменетиот Нацрт-закон за контрола на индустриските емисии, на новите нацрт-подзаконски акти и измените на постојните, подготвени во согласност со проценката на разликите направена во рамките на проектот;**
- **Подобрување на процедурата за Оцена на влијание врз животната средина за активностите на Интегрираните еколошки дозволи;**
- **Подобрување на процесот на издавање на дозволите и поставките на гранични вредности на емисии за интегрирано спречување на загадувањето.**

Што се однесува до зајакнувањето на капацитетите во сферата на имплементацијата на Законот за контрола на индустриските емисии, во септември 2023 започната е реализацијата на ЕУ твининг-проектот „Зајакнување на капацитетите за спроведување на законодавството од животната средина“, кој го изработи Државниот инспекторат за животна средина (ДИЖС) во тесна соработка и во координација со Секторот за ЕУ и новоформираниот Сектор за инструментот за претпристапна помош (IPA). Периодот на реализација на проектот е 27 месеци, а вредноста е 1 милион евра. Имплементатор на проектот е ДИЖС.

¹⁰ Европска комисија. РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЈАТА. Извештај за Северна Македонија за 2023 година. Брисел, ноември 2023

Што се однесува до транспонирањето на SEVESO III, нема значајни промени. Од МЖСПП укажуваат на проблеми поврзани со толкувањето, односно преводот на одредена терминологија, како и слаби административни капацитети и на централно и на локално ниво. Овде се многу важни соработката и координацијата помеѓу локалната самоуправа и компаниите на соодветната територија во однос на подготовката на внатрешни и надворешни планови за постапување. Слаби се и капацитетите за имплементација во овој дел. Компаниите се главно пасивни кога станува збор за пополнување прашалници со кои ќе ги идентификуваат видот и количините на опасните супстанции. Единствено Град Скопје има капацитети за изработка на надворешен план, но и таму планот сè уште не е изработен. Во МЖСПП имаат остварено регионална соработка по ова прашање со цел размена на искуства и консултации, особено со Србија, која има значителен напредок во оваа област.

6.2 Спроведување на законодавството

6.2.1. Технички и административни капацитети на централно и локално ниво

Овој аспект од имплементацијата и натаму останува сериозен предизвик и на централно и на локално ниво. Од МЖСПП истакнуваат дека има мал број вработени и на централно и на локално ниво чија задача е издавањето интегрирани еколошки дозволи. Попрецизно, во МЖСПП во одделението за издавање интегрирани еколошки дозволи има тројца советници и еден раководител, кои заедно работат на оваа проблематика. Тоа е мал број со оглед на обемот на работата и бројот на издадени дозволи. И во општините има слична ситуација. На пример, во општина Неготино двајца вработени работат на дозволите, а општината воопшто нема инспектор за животна средина. Имено, за потребите на оваа општина се ангажира инспектор од Кавадарци. Општина Куманово има вкупно четворица вработени задолжени за животната средина, од кои само еден работи на издавање интегрирани еколошки дозволи. Општината има тројца инспектори за животна средина. Во општина Штип има двајца вработени за животна средина (еден инспектор и еден соработник, кој во моментот користи неплатено отсуство), па според тоа административниот капацитет во оваа област е доста слаб. Оваа општина има издадено 15 Б-дозволи и има четири инсталации со А-дозвола на својата територија. Општина Струмица има четворица вработени во одделението за животна средина. Од нив двајца се задолжени за издавање дозволи. Административните капацитети сметаат дека се слаби со оглед дека законските обврски во однос на животната средина постојано растат. Општината има издадено 14 Б-дозволи. Град Скопје има двајца советници што работат на издавањето дозволи, но без прецизно утврдено задолжение според систематизацијата на работните места. Во општина Прилеп има еден редовно вработен кој работи на прашањата од областа на животната средина и еден ангажиран преку агенција за привремени вработувања, а токму тоа лице работи на дозволите. Затоа издавањето на дозволите оди тешко и има доцнења. Јасно е дека капацитетите мора да се зајакнат, особено и поради фактот што во овој период повеќе оператори со елаборати во оваа општина исполнуваат услови за Б-интегрирана еколошка дозвола. Во општина Кавадарци, на издавање дозволи работи само едно лице и капацитетите се недоволни со оглед на тоа што општината има издадено 6 Б-дозволи и 210 елаборати. Општа е оценката дека и на централно и на локално ниво административните капацитети треба да се зајакнат и во однос на бројност и во однос на компетенции. Во општина Тетово има тројца вработени во одделението за животна средина од кои само еден работи на дозволите (без да биде назначен за тоа според систематизација), односно и овде не се доволни административните капацитети. За издавањето дозволи треба да се назначат лица во општините

и да се работи на зајакнување на нивните капацитети, но уште поважна е и соработката помеѓу општините и меѓусебно помагање, нешто што е предвидено и со Законот. Имено, врз база на регионалната припадност, поголемите општини треба да бидат поддршка на помалите општини со помали административни капацитети и кои имаат мал број инсталации. Според компаративната анализа што ја има изработено Фондацијата „Конрад Аденауер“, само 40% од општините во Македонија имаат назначено инспектори за животна средина, што не е задоволително.¹¹ Во тој контекст се истакнува дека преголеми ингеренции им се дадени на општините, меѓу другото, и во делот на инспекцискиот надзор во областа на животната средина, без притоа тие да имаат соодветни капацитети да одговорат на задачите. Зајакнувањето на административните капацитети во однос на компетенциите за издавање дозволи и во однос на инспекцискиот надзор се очекува да се подобри со ЕУ твининг-проектот во чии рамки ќе се третираат и овие прашања. Важно е да се подобри квалитетот на самите апликации за дозволи, бидејќи некавалитетната апликација исто така го забавува процесот на издавање на дозволите.

МЖСПП редовно го ажурира е-регистарот на издадени еколошки дозволи А и Б и за разлика од претходно сега пристапот до регистарот е побрз, односно времето на одзив е пократко.

Што се однесува до Државниот инспекторат за животна средина, мора да се нотира дека продолжува добрата пракса на отвореност и транспарентност кон јавноста со редовно објавување извештаи од инспекциските надзори, како и други релевантни известувања во врска со подготвените програми, проектни активности и сл.

6.2.2. Соработка со операторите и соработка централно – локално ниво

Генерално, Општините истакнуваат дека имаат одлична соработка со МЖСПП, а најголем дел од нив исто така добро соработуваат помеѓу себе - пример поголемите општини со руралните општини во скоп на својот плански регион. Се истакнува дека соработката со засегнатите оператори е генерално добра, но се укажува на проблеми кај 10-20% од носителите на дозволи. Главните проблеми се во ненавремениот одговор и ненавременно доставување податоци во процесите на издавање на дозволите, со што се пролонгираат роковите. Исто така при инспекциски надзор се случува да не биде присутно одговорното лице, иако посетата е уредно најавена и сл. Во последниот период одредени компании се жалат на сложеноста на постапката за издавање дозволи за користење вода од бунари. Како субјект кому меѓу првите му е издадена еколошка дозвола, Цементарница „Усје“ истакнува дека има секогаш добра соработка и со МЖСПП и со Државниот инспекторат за животна средина, како и со локалната заедница во реализација на преку заштита на животната средина.

6.2.3. Транспарентност во делот на издадените дозволи, процесот на издавање дозволи и финансиските средства

Иако на е-регистарот на веб-страницата на МЖСПП се објавуваат сите Б-дозволи, сепак и општините имаат обврска на својата веб-страница да ги објавуваат издадените дозволи, но и да покажат транспарентност, односно да информираат и за самата постапка на издавање на дозволите да ја информираат јавноста. Голем дел од општините ги немаат објавено издадените Б-дозволи, а исто така голем дел од општините имаат слаби ИТ-капацитети дури и за одржување и ажурирање на основната веб-страница. Општините што редовно известуваат за постапката

¹¹ Фондација „Конрад Аденауер“: Анализа на законската рамка и институционалните капацитети на локалните инспекциски служби за заштита на животната средина, ноември 2021

за издавање еколошки дозволи (на пр. Општина Струмица), но и надлежните од МЖСПП, како и одредени оператори укажуваат дека често се случува и покрај објавата на релевантните документи пред издавањето на дозволата, јавноста да не е заинтересирана да учествува со свои забелешки, а се реагира дури откако дозволата ќе биде издадена. Што се однесува до Државниот инспекторат за животна средина, во однос на транспарентноста имаат веќе добра пракса, а сега одат и чекор понапред со платформа е-инспектор (проект што се реализира во соработка со УНДП).

Во годината за која се однесува овој Извештај во сенка, Државниот завод за ревизија објави извештаи од извршена ревизија¹², каде што постои наод за несоодветен систем за евидентирање на надоместоците за еколошки дозволи во МЖСПП, како и недоставени решенија за плаќање надоместок за издадени дозволи. Од МЖСПП, како главни причини за ваквата состојба, го посочуваат периодот на пандемијата (работа од дома, недоволни човечки ресурси и сл.), со оглед дека ревизијата во голем дел се поклопува со тој период, и се истакнува дека голем број решенија се издадени уште во текот на траењето на ревизијата. Исто така, истакнуваат дека во континуитет се работи на нивно навремено изготвување и доставување, како и на создавање услови за одделно евидентирање на овие приходи.

Што се однесува до транспарентноста и отчетноста на општините што добиваат средства по основа на производство на енергија од фосилни горива од инсталации на нивна територија, како и во однос на начинот на кој овие наменски средства се трошат, сè уште не е воспоставена добра пракса на известување на јавноста. На пример, Општина Неготино е една од општините што добиваат надоместок по оваа основа (кога работи ТЕЦ Неготино). Иако од општината тврдат дека овие средства се користат исклучиво наменски, т.е. за проекти од областа на заштитата на животната средина, сепак тие не ја информираат јавноста ниту за висината на средствата што ги добиле по оваа основа ниту за реализираните проекти со помош на овие средства.

6.2.4. Методологија за пишувањето на А и Б-дозволите

Постојат повеќе поплаки во однос на неунифицираноста на методологијата за пишувањето на дозволите со барања да се утврди единствена методологија, но според МЖСПП, ваквата состојба се должи единствено на различните толкувања на формулата што се користи во пресметките. Сепак, со цел методологијата да стане поразбирлива и поедноставна за толкување, предвидени се активности во склоп на претходно споменатиот ЕУ твининг-проект, па во иднина се очекуваат подобрувања и во оваа област.

¹² Државен завод за ревизија: Конечен извештај за извршена ревизија на финансиски извештаи и ревизија на усогласеност за 2022 година на МЖСПП – сметка на основен буџет (631), Скопје декември, 2023.

6.3 Препораки за подобрување

Врз основа на претходно елаборираното, идентификувани се следните препораки:

Број	Мерка за подобрување	Колку се спроведува?
1	Инспекторите за животна средина да бидат хиерархиски директно под Државниот инспекторат за животна средина. Така ќе се надмине проблемот со слабите капацитети на општините, но и ќе се елиминира евентуалниот притисок на локално ниво врз инспекторите од позиција на моќ	Не се спроведува
2	Промена во казнената политика што ќе овозможи сите средства собрани од казни по инспекциски надзори да се влеваат во општинскиот буџет	Не се спроведува
3	Поедноставување на критериумите за Елаборат за животна средина, поточно изземање на одредени мали оператори (кафулиња) од оваа обврска	Не се спроведува
4	Подобрување на квалитетот на изработените апликации (барања) за интегрирани еколошки дозволи, така што прашањето за тоа кој е овластен да изработува вакви документи би било регулирано со Закон, односно би биле пропишани одредени критериуми, сертификација и сл.	Во тек е проект
5	Регионална соработка со држави што се во напредно ниво во транспонирањето на SEVESO III (на пр. Србија), со цел стекнување искуства и знаења релевантни за процесот	Не се спроведува
6	Зајакнување на административни капацитети во делот на издавање интегрирани еколошки дозволи и на централно и на локално ниво, со посебен фокус на компетентноста, а не само на бројноста	Во тек е проект
7	Поголема транспарентност на општините за процесите на издавање интегрирани еколошки дозволи и за трошењето на средствата собрани по основа на надоместок за производство на енергија од фосилни горива (последново таму каде што е релевантно)	Не се спроведува целосно
8	Пропишување мерки за операторите (во А и Б-дозволите) со цел постигнување поригорозни стандарди за животна средина	Не се спроведува

7

Природа

7 Природа

7.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Прогрес во делот на апроксимација на законодавството на ЕУ е направен во однос на транспонирање на Регулативата за трговијата со загрозуени видови животни и растенија (338/97/EC), Регулативата на ЕК бр. 865/2006 со детални правила за спроведување на регулативата 338/97, Регулативата на ЕК бр. 792/2012, која ги дефинира правилата за издавање на потребните дозволи/сертификати, како и Регулативата на ЕУ бр. 2019/1587, која забранува внесување примероци од диви видови фауна и флора на територијата на ЕУ (согласно регулативата 338/97). Изработен е Нацрт-закон за прекугранично движење и трговија со диви видови, а во тек е допрецизирање на обврските од ратификуваната Конвенција за меѓународна трговија со загрозуени диви видови (CITES) согласно добиените коментари/препораки од страна на Секретаријатот на CITES. Дополнително, изработени се седум подзаконски акти¹³. Донесувањето на овој закон повлекува потребни измени во Законот за природа, во членовите што ја регулираат трговијата со засегнати диви видови растенија и животни.

Транспонирањето на двете најзначајни директиви на ЕУ за диви птици¹⁴ и живеалишта¹⁵ се спроведува главно во Законот за заштита на природата, а соодветен прогрес не е забележан бидејќи долгоочекуваниот нов закон за природа сè уште не е донесен, односно сè уште е во процедура на меѓуинституционално усогласување, иако во НПАА беше ставен како краткорочен приоритет за донесување во текот на 2021-2022 година. Во тек е ревидирање на Листите на строго заштитени и заштитени диви видови, и тие сè уште не се достапни за коментари.

Во собраниска процедура е Предлог на Законот за прогласување на Кањон Матка за споменик на природата. Изработени се Предлог на Законот за управување со природното и културното наследство во охридскиот регион и Нацрт на Законот за прогласување на Охридско Езеро за споменик на природата.

Нов Закон за дивечот и ловството беше донесен во 2023 година („Службен весник на РСМ“ бр. 263/2023), но во него не е направено усогласување со обврските од Директивата за диви птици (листа на дивеч и датуми за ловостој). Имено, четири вида птици (*Anser erythropus*, *Aythya nyroca*, *Branta ruficollis*, *Gallinago media*) од Анекс I на Директивата за птици се штитат со ловостој, односно дозволен е нивен отстрел во периодот 1.8. – 31.3. Ова претставува особена закана за црниот козувар (*Aythya nyroca*), за кого сезоната на парење почнува веќе во март. Во однос на ловот на цицачи во Законот нема особени измени, освен тоа што волкот и понатаму останува дивеч без заштита. Генерален коментар е дека со новиот закон дивечот го губи статусот на јавно добро и добива статус на економско добро, што во суштина го менува односот кон дивечот и заштитата. Ова е долгорочен ризик за заштита на видовите.

¹³ Нацрт-листа на заштитени видови дива фауна и флора што подлежат на регулирано прекугранично движење и трговија;
Подзаконски акт за условите за примена на исклучоците од забраната со трговија со загрозуени видови дива фауна и флора;
Нацрт-тарифник за административни такси за дозволи и одобрувања во административните процедури на ЦИТЕС;
Подзаконски акт за содржината на научното мислење;
Нацрт-подзаконски акт за депозитари на заплени животни;
Нацрт-правилник за формата и содржината на дозволата и сертификатот за промет со диви видови;
Подзаконски акт за прекугранично движење и трговија со ЦИТЕС видови и процедури во случај на прекршување на правилата.

¹⁴ Директива 2009/147/EC на Европскиот парламент и на Советот од 30 ноември 2009 година за зачувување на диви птици, која ја замени Директивата 79/409/EEC

¹⁵ Директива на Советот 92/43/EEC од 21 мај 1992 година за зачувување на природните живеалишта и дивата флора и фауна

Нов закон за шумите е во процедура на донесување, во кој е пропишано дека „шумите се стопанисуваат одржливо и на начин блиску до природниот, во согласност со пропишани критериуми и насоки“. Предвидена е целосна трансформација на институционалната рамка за управување со шумите во РСМ, за што ќе следува формирање агенција за шуми (изработен е Нацрт-закон за основање агенција за шуми) и трансформирање на Јавното претпријатие „Национални шуми“.

Нацрт-закон за просторно планирање беше изработен во соработка со Секторот за просторно планирање и експерти од областа на просторното планирање, во кој се вградени одредби за воспоставување зелена инфраструктура¹⁶.

Од друга страна, беа иницирани измени на неколку закони, и тоа:

- **Нацрт-измени и дополнувања на Законот за земјоделско земјиште беа изработени во насока на ограничување на пренамената на земјоделско земјиште од I – IV катастарска класа, но (по исклучок) е оставена можност за пренамена доколку урбанистичкиот проект е за планирање градби за кои со закон е уреден стратешки интерес и пренамената се врши со донесувањето на законот со кој е уреден стратешки интерес. Започнатите постапки за трајна пренамена на земјоделско земјиште во градежно до денот на отпочнување на примената на Законот за урбанистичко планирање (и ќе бидат завршени во рок од 4 години) ќе се завршат согласно законот според кој биле започнати.**
- **Изработениот предлог на Законот за измени и дополнување на Законот за пасишта е во фаза на второ читање во собраниска процедура. За него имаше доста коментари од јавноста, бидејќи речиси целосно е посветен на процедурата на издавање на пасиштата под концесија, а многу оскудно и нејасно ја регулира другата проблематика поврзана со заштита и управување на пасиштата. Во текот на 2023 година беше спроведен широк консултативен процес за изработка на Националната развојна стратегија, како стратешки развоен документ за следните 20 години, кој се базира на принципите на одржлив развој, во кој посебна стратешка област е зелената трансформација. Законот за националната развојна стратегија беше донесен по скратена постапка во 2023 година и предвидува формирање национален совет за развој и помошни тела, кои ќе ги следат изработката и спроведувањето на Стратегијата.**

Националната стратегија за биолошка разновидност со акциски план за периодот 2017-2023 год е веќе истечена, потребно е да се ревидира и усогласи со новите меѓународни цели (донесени од Конвенцијата за биодиверзитет) и европски цели (донесени во Европската стратегија за биодиверзитет) познати како 30x30, односно да се заштити 30% од копнената територија, од кои 30% да бидат под строга заштита до 2030 година.

Просторен план за Источниот плански регион беше изработен во 2020 година, поддржан од Швајцарската програма за зачувување на природата во Македонија, но сè уште не е донесен од Собранието на РСМ. Методологијата за негова изработка вклучуваше и детална студија за биодиверзитетот со изработка на карта на еколошка сензитивност, што беше основа за современ начин на планирање на просторот во ИПР базиран на принципите на одржлив развој. Сличен приод беше применет при изработка на Студијата за природно наследство за потребите за

¹⁶ Законот беше изработен како дел од проектот за подобрување на конективноста кај Балканскиот зелен појас, поддржан од Германската агенција за природа, координиран од Еуронатур

изработка на новиот Просторен план на државата до 2040 година, во кој е вградена проекција на национални заштитени подрачја и мрежата Натура 2000.

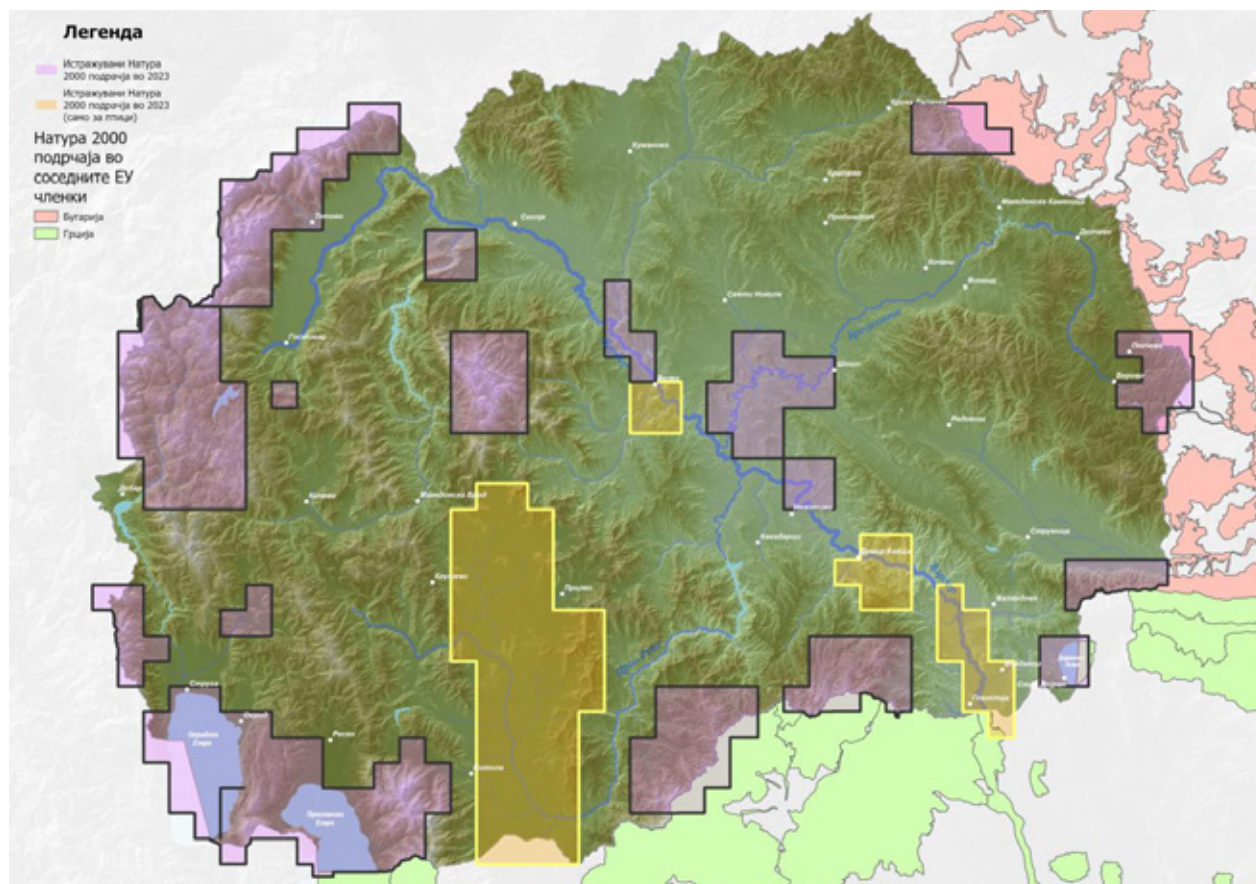
7.2 Спроведување на законодавството

Европска еколошка мрежа Натура 2000

Во однос на **спроведување на законодавството на ЕУ** за природа најголем прогрес е направен за идентификација на предлог-Натура 2000 подрачјата во земјата во рамките на ИПА 2-проектот „Подобрување на капацитетите за Натура 2000 и ЦИТЕС“ преку теренски истражувања, изработена веб-апликација за прибирање на податоците од теренските истражувања, спроведени обуки за различни чинители, реализирани активности за подигнување на јавната свест итн. Беше спроведен интензивен процес на теренски истражувања во 21 истражувано подрачје (види карта подолу) со цел прибирање податоци и пополнување соодветни Стандардни податочни формулари (СДФ) за потенцијалните Натура 2000 подрачја. При истражувањата се водеше сметка за тоа истражуваните подрачја во Р. Северна Македонија да соодветствуваат со веќе воспоставените Натура 2000 подрачја во Р. Бугарија и Р. Грција што се наоѓаат долж границата (слика 1). Аспектот на ваквите истражувања е особено важен и за усогласување на националната Натура 2000 мрежа.

Како резултат од интензивните истражувања беа ревидирани националните референтни листи (според Директивата за живеалишта) со видови (110 вида, не вклучувајќи ги птиците) и живеалишта (60 живеалишта).

Дополнително, изработени се нацрт-планови за управување со две предложени Натура 2000 подрачја (Овче Поле и Долна Брегалница) поддржани од Швајцарската програма за зачувување на природата во Северна Македонија.

Слика 1. Карта со подрачја на истражување за 21 + 4 дополнителни подрачја како идни Натура 2000

Национална мрежа на заштитени подрачја

Кај националната мрежа на заштитени подрачја (ЗП) немаше промена, односно не беа репрогласени или прогласени нови ЗП, иако за некои подрачја се изработени нацрт-закони и се почнати процедури (СП Матка, СП Охридско Езеро, СП Белчишко Блато, Студенчишко Блато). Во текот на 2023 година беа спроведени интензивни истражувања во НП Маврово, со цел да се изработи Студија за ревалоризација на НП Маврово, која е основа за спроведување постапка за негово повторно прогласување согласно одредбите од Законот за заштита на природа. Студијата за ревалоризација на Споменикот на природа Катлановски Предел (изработена во 2014 г.) беше ревидирана во 2023 г. од страна на стручен тим од Универзитетот „Гоце Делчев“ - Штип за репрогласување на Катлановски Предел, односно Долна Пчиња со редефинирани граници и предлог-зонирање. Сепак, изработената студија нецелосно ги следи насоките од Правилникот за содржина на студијата за (ре)валоризација на заштитени подрачја донесен во 2012 година. Во фаза на изработка е студија за Бислимска Клисура, а изработени се и поголем дел од поглавјата на Студијата за валоризација на Јабланица. Општина Демир Капија донесе одлука на Советот за репрогласување на заштитеното подрачје Демир Капија додека МЖСПП во својата програма за 2024 година ја предвиде изработката на потребната Студија за ревалоризација на Демир Капија.

Плановите за управување со НП Шар Планина и ЗП Малешево беа донесени, во процедура е ПУ за Преспанско Езеро, а во фаза на изработка е ПУ со Споменикот на природа Дојранско Езеро. Мисијата на Бернската конвенција за случајот Охридско Езеро и НП Галичица, која што се одржа во периодот од 25 до 28 април 2023 истакнува неколку клучни работи на кои треба дополнително да се работи или доработи. Во извештајот на мисијата како заклучок е наведено да се направи дополнителна анализа на Студијата за валоризација на Охридско Езеро каде што ќе се разгледа актуелната состојба на подрачјето, но да бидат и додадени делови за нивото на деградираност на подрачјето, како и податоци за локацијата и големината на популациите на засегнатите видови. Генералните препораки на мисијата се дека треба да се воспостави правна основа за целиот Охридски регион (УНЕСКО подрачје) да биде прогласен за заштитено подрачје, а жешките точки за биодиверзитет да уживаат посебна строга заштита; се предлага воспоставување соодветно управувачко тело кое ќе има експертиза и правна поддршка во донесувањето значајни одлуки за заштита на подрачјето; потребно е да се направи експертска евалуација, поткрепена со јавни расправи, каде што крајната цел ќе биде подобрување на планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион и стратешкиот план за обнова. Легислативата за урбанистичко планирање и градбата мора да бидат синхронизирани со Законот за заштита на природата, каде што акцент ќе се стави на зачувување на заштитените подрачја. Во рамките на Охрид - УНЕСКО подрачјето да се има „нула“ толеранција за постојни и нови дивоградби, а во иднина да се размислува за темелно отстранување на бесправно изградените објекти. Дополнително, концептот на зонирање и дозволените активности во рамките на Охридско Езеро и Студенчишко Блато треба да бидат ревидирани со цел да одговорат на законите директно, но и да бидат усогласени со меѓународните стандарди, како и да обезбедат витални поврзувања (коридори). Усогласувањето со препораките од IUCN, ригорозен мониторинг на клучните видови и забрзана постапка за прогласување на Емералд подрачја (идни Натура 2000 подрачја) се задолжителни во периодот што следува.

Комитетот на Бернската конвенција во последната одлука од 43-тата седница утврди дека постои напредок од страна на Владата и Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) во делот на обезбедување буџет за отпочнување на процесот на репрогласување на Националниот парк Маврово. Во својата одлука, иако забележа дека за планираните концесии за Жировница 5 и 6 во НП Маврово се одвива процес на откажување, истакна загриженост дека истовремено се продолжуваат други концесии за МХЕ. Комитетот потсети дека откажувањето на сите хидроцентрали во заштитени подрачја е неопходно и ја донесе следната одлука:

„Се бара од државните власти:

- **Веднаш да се откаже ХЕ Рибничка во НП Маврово;**
- **Да се раскинат сите други концесии за мали хидроелектрани во НП Шар Планина;**
- **Да го забрзаат репрогласувањето на Националниот парк Маврово и да се обезбедат соодветни јавни консултации во сите фази од процесот;**
- **Да се забрза усвојувањето на Предлог-законот за води и Законот за заштита на природата, со што би се обезбедил развој на методологија за еколошки проток и забрана на хидроелектрани и други инфраструктурни проекти во заштитените подрачја;**
- **Да се подобри и обезбеди редовна координација и консултации меѓу државните органи и граѓанските организации;**
- **Да се обезбеди имплементација на сите точки од Препораката бр. 211 од 2021 г.“**

Заштита на значајни видови

Во однос на заштитата на видови од европско значење, односно крупните сверови, продолжија истражувањата на балканскиот рис, а отпочнат е и генетски мониторинг (во соработка со експерти од Словенија) со цел да ја следиме тенденцијата на размножувањето во сродство, како една од најактуелните закани за оваа популација. Актуелните случувања со присуство на кафеавата мечка во селата во НП Маврово иницираше дискусии кај стручната јавност во земјата и во регионот за можностите за справување со вакви ситуации - беше формиран Интервентен тим, беа преземени мерки од страна на ЈУНП Маврово за чистење на сметот и др. акции, беа обезбедени два контејнера со бибер-спреј итн.

Започната е изработка на акциски планови за управување со видови - кафеавата мечка (*Ursus arctos*) и полската желка (*Testudo hermanni*) и живеалишта – мочуриште во шума (91 Д0) во рамките на проектот за подобрување на капацитетите за Натура 2000 и ЦИТЕС.

Нелегалното труење на диви животни е една од поголемите закани врз биодиверзитетот во светот, но влијае и на јавното здравје. Тоа е најчесто применуван метод за истребување предатори во рурални предели, како резултат на општата ниска свест кај граѓаните, но и слабите капацитети на државните

институции. Националната работна група за борба против отрови беше официјализирана со решение од министерот за животна средина и просторно планирање што претставува чекор напред за зајакнување на меѓуинституционалната соработка, која е потребна за сузбивање ваков вид еколошки кривични дела. Се работеше и на допрецизирање на Акцискиот план за борба против отрови, како и Стандардната оперативна процедура за постапување со вакви кривични дела во соработка со инспекторатите (ДИЖС, ДИШЛ), јавните обвинители, АХВ, МВР и др.

Во услови на енергетска криза, интересот за соларните и ветерните електрани се интензивира во изминатите две години. Со националното законодавството за развој на ОИЕ не се води посебна грижа за вредностите на живеалиштата и видовите (освен од аспект на класа на земјоделско земјиште), што резултира со издадени дозволи и изградени фотоволтаични центри на приоритетни живеалишта, како на пр. солените почви. За таа цел беше направена детална **анализа за користење деградирани и неупотребливи површини** како локации за соларни и ветерни центри во Северна Македонија [1], а изработена е и интерактивна карта¹⁷ каде што јасно се истакнати погодните локации. Резултатите покажуваат дека на околу 14.500 хектари деградирано земјиште може да се произведат 11 гигавати енергија од сончева енергија, додека, пак, на околу 3.500 хектари 354 мегавати ветерна енергија, што претставува цврста основа за развој на енергетски планови усогласени со националните цели. Овој пристап овозможува да се направи рамнотежа помеѓу зголемената потреба од електрична енергија и зачувувањето на богатиот биодиверзитет во земјата.

[1] Студијата е изработена од страна на The Nature Conservancy, „Еко-свест“ и МАНУ, додека МЕД ги обезбеди просторните податоци од аспект на биодиверзитет.

Јакнење на капацитетите за зачувување на природата

Во рамки на ИПА 2-проектот за подобрување на капацитетите за Натура 2000 и ЦИТЕС во 2023 г. беше дизајнирана обука за спроведување на Регулативата за трговијата со загрозуени видови животни и растенија согласно потребите на национално ниво и од планираните 10 модули се спроведоа три, преку кои се опфатени сите клучни страни (МЖСПП, МЗШВ, Агенција за храна и ветеринарство, Царинска управа, ДИЖС, Ветеринарен институт итн). Исто така, за спроведување на Директивите за птици и живеалишта беше дизајнирана обука со 10 модули од кои се реализирани осум со учество на клучните страни. За сите обуки беа обезбедени меѓународни експерти, кои ги споделија своите искуства од спроведување на соодветните директиви и воспоставувањето на мрежата Натура 2000.

И покрај бројните обуки поврзани со спроведувањето на Директивите за птици и живеалишта, темата поврзана со воспоставување на Натура 2000 подрачја, обврските и бенефитите, нивно вградување во развојните планови, како и идното управување сè уште не е доволно позната, особено на локално ниво. Во рамките на Швајцарската програма за зачувување на природата во Македонија беше организирана таргетирана кампања за Натура 2000 за населението и чинителите во Источниот плански регион во неколку фази преку регионални и локални медиуми. Мерењето на нивото на свесност кај локалното население покажа пораст, но главната препорака за постигнување подобар резултат беше дека е неопходно вакви кампањи да се спроведуваат во неколку циклуси во текот на годината со соодветни алатки. Друга препорака е дека овој успешен модел треба да се реплицира на национално ниво за генералната популација и чинителите.

17 <https://inc.maps.arcgis.com/apps/instant/media/index.html?appid=42942e8407c246cabcb43a0259ac54fb>

На национално ниво, капацитетите за спроведување на ЕУ-законодавството за природа се недоволни – Секторот за природа при МЖСПП брои вкупно 15 вработени, кои спроведуваат и административни и стручни работи поврзани со заштитените подрачја, заштита на видови, Натура 2000 подрачјата, меѓународни конвенции итн.

Во однос на управувањето со заштитените подрачја, управите на националните паркови, ЈП „Национални шуми“ како управувач на две нови заштитени подрачја - Осоговски Планини и Малешево и неколку општини, како на пример, Ресен, Вевчани имаат добри познавања за потребите и бенефитите од заштитеното подрачје, веќе имаат изработени планови за управување и преземаат активности за јакнење на капацитетите во соработка со научни институции, конзервациски НВО со поддршка од странски донатори (сепак постои потреба за подолгорочна поддршка од надлежните институции со соодветни финансиски средства). Другите општини што се задолжени за управување со некое заштитено подрачје или на чија територија се наоѓа заштитено подрачје имаат многу слаби капацитети за управување (вклучително и изработка на план за управување) и недостиг на финансии, иако генерално се свесни дека заштитеното подрачје може да им донесен бенефити, главно поврзани со зголемени приходи од развој на туризам (кој треба да биде одржлив), но дури откако би се решиле проблемите со отпадот и отпадните води. Општината Македонски Брод ја има пренесено надлежноста за управување со СП Слатински Извор на НВО „Урсус Спелеос“, но и тие се соочуваат со недостиг на стручен кадар и финансии за да можат да изработат план за управување и да го следат неговото спроведување. Надлежноста за управување со СП Куклица-Кратово е нејасна, пренесена на НВО „Извор“ - Кратово или Музејот од Кратово, двете со недоволни капацитети и ресурси за управување, иако НВО „Извор“ долги години се грижи за одржување на Инфо-центарот, чистењето на отпадот, одржување на оградата, паркингот за посетители итн.

Финансирање на заштитата на природата

Всушност, недостигот на финансирање на ЗП од Буџетот на РСМ е посочен како главен проблем за функционирањето на управувачите и соодветно зачувување на подрачјата. Субјектите за управување со ЗП сметаат дека е неопходна континуирана поддршка; не треба одредени подрачја да се приоритизираат за разлика од некои други. Доколку се одделуваат средства, треба да се одделуваат пропорционално или процентуално, за сите заштитени подрачја. Во Буџетот на МЖСПП за 2023 година, за Секторот за природа биле алоцирани вкупно 16.320.000 МКД, од кои 7.050.000 МКД за договорни услуги и 9.000.000 МКД за капитални дотации и договорни услуги за претпријатија и невладини организации. Преку Програмата за инвестирање во животната средина за 2023 година („Службен весник на РСМ“ бр 27/2023, донесена на 8.2.2023 г.) беа издвоени 5.000.000 МКД за поддршка на мерки и активности за заштита и унапредување на природата во Р. Северна Македонија.

7.3 Препораки за подобрување

Препораките за подобрување на состојбата со зачувувањето на природата, како и спроведувањето на законодавството беа дадени уште во првиот извештај во сенка и проширени во вториот за 2022 година. Оваа година анализираме што од препораките се реализирало од страна на државата и општините.

Број	Препораки за усогласување на законодавството	Реализација на препораката
1	Да се донесе нов закон за заштита на природата и соодветните подзаконски акти	Изработен во 2016 година, сè уште не е донесен (во фаза на меѓу-институционално усогласување)
2	Да се донесе изработениот закон за прекугранично движење и трговија со диви видови и соодветните подзаконски акти	Интензивно се работи на последните корекции согласно коментарите од Секретаријатот на ЦИТЕС
3	Да се ревидира Законот за пасишта со вградување на аспектот на заштита на значајните тревни живеалишта на пасиштата	Изработените измени и дополнувања на Законот не ги задоволува барањата за зачувување на значајните тревни живеалишта
4	Во новиот Закон за дивеч и ловство да се внесат целосно препораките од Директивата за птици	Неопходно е да се направи негова измена заради усогласување на периодите на ловостој за неколку видови птици од Анекс 1 од Директивата за птици
5	Да се финализира и донесе законот за просторно планирање, во кој е вграден концептот на зелената инфраструктура	Се работи на финализирање на текстот на законот
6	Да се интензивира изработката на законот за почвите	Иницирана изработката на законот во рамките на ГЕФ СТАР6
7	Да започне изработка на агро-еколошки мерки (преку ИПАРД 3-програмата), кои ќе ги земат предвид и подрачјата од Натура 2000	Нема напредок
Препораки за усогласување на законодавството		Реализација на препораката
1	Да се продолжи со идентификација на предлог Натура 2000 подрачја	Иако интензивно се работи на 21+4 предлог-подрачја, неопходно е да се продолжи процесот на прибирање податоци и предлагање нови подрачја за видовите и живеалиштата кои во оваа фаза не се опфатени
2	Во периодот од идентификација до прогласување на Натура 2000 подрачја во земјата треба да се лимитираат инфраструктурни зафати во и околу потенцијалните Натура 2000 подрачја за да не дојде до деградирање/уништување на европски значајни живеалишта	Изработената карта со поволни локации за ветерни и соларни центри не се зема предвид при издавање одобрение за градба
3	Да се воспостави меѓуинституционална соработка (особено МЖСПП, МЗШВ, МЕ и јавните претпријатија за шуми и пасишта) уште во процесот на идентификација на Натура 2000 подрачјата заради креирање соодветен предлог што ќе биде поднесен пред Европската комисија, но и заради дизајнирање соодветни мерки за управување, кои во иднина ќе треба да се спроведуваат во тие подрачја	Иницирано во рамките на ИПА 2-проектот за Натура 2000

4	Да се спроведе процедурата за репрогласување на НП „Маврово“, после што би се изработил План за управување и Просторен план за паркот	Изработена Студија за ревалоризација со зонирање на паркот
5	Да се забрза процесот на ревалоризација и репрогласување на сите заштитени подрачја прогласени пред донесување на Законот за природа во 2004 година, во кој беше пропишана обврска да се изврши ревалоризација и да се изработат нови акти за прогласување во рок од шест години	Иако за некои подрачја се изработени нацрт-закопи (на пр. Матка) или студии за ревалоризација (на пр. Тиквеш, Катлановско Блато и др.), процедурите не се започнати или не се финализирани
6	Да се забрза процесот на прогласување нови заштитени подрачја за кои се изработени или се во тек студии за валоризација/закопи	Прогласувањето на Студенчишко и Белчишко Блато е во процедура. За Јабланица сè уште се работи на дополнување на студијата за валоризација
7	Да се донесат планови за управување (ПУ) за сите заштитени подрачја што имаат назначен субјект за управување	Во тек, но реализацијата оди бавно: - ПУ за СП „Преспанско Езеро“ - чека на одобрување - ПУ за НП „Маврово“ - изработениот нацрт-план не беше донесен и треба целосно да се ревидира согласно наодите од изработената Студија за ревалоризација - Нацрт ПУ за СП „Матка“ беше изработен пред повеќе од 10 години и не е донесен, тој е застарен - ПУ за ПП „Езерани“ е истечен и треба да се ревидира од страна на управувачот - Општина Ресен - Другите прогласени подрачја немаат изработени планови за управување, на пр. СП Слатински Извор, СП Смоларски Водопади, СП Маркови Кули, СП Куклици, Кратово, СПР Локви Големо Коњаре, СПР Тиквеш, СП Катлановско Блато и др.
8	Да се ажурира националниот Акциски план за зачувување на балканскиот рис	Планирано за 2024 година
9	Да се забрза спроведување на Препораката бр. 211 од 2021 година од Постојаниот комитет на Бернската конвенција во врска со отворениот случај од 2013 година „НП Маврово и планираните хидропроекти на неговата територија“ како и отворениот случај за двете Емералд подрачја - СП „Охридско Езеро“ и НП „Галичица“	Во тек, делумно
10	Да се забрза спроведувањето на препораките на Комитетот на УНЕСКО за Охридскиот регион (во август 2021 година беше даден дополнителен период од две години за нивно спроведување), особено во делот на инфраструктурните објекти	Во тек

11	Да се продолжи со изработка на црвени листи на засегнати видови за таксономските групи што не беа опфатени во изминатите години	Нема обезбедени финансиски средства
12	Да се разработат подрачјата за зачувување на конективноста меѓу заштитените подрачја (еколошки коридори) и да се почне со пропишување соодветни мерки за нивно управување	Изработени две упатства за управување со еколошки коридори
13	Да се воспостави национален информативен систем за природа и да се поврзе со други вакви информативни системи (за шуми, почви, води итн.)	Се очекува да биде изработен во рамките на ИПА 2-проектот за Н2000/ЦИТЕС
14	Да се изработи листа на инвазивни видови (од сите таксономски групи) со карта на дистрибуција на национално ниво и да се предложат мерки за намалување или спречување на нивната дистрибуција и проширување	Нема прогрес
15	Да се воспостави Центар за згрижување на диви животни за кој е веќе изработена Физибилити-студија, а до воспоставувањето да се изработи процедура за времено згрижување на единките од приоритетните видови за заштита	Иницирано прашањето за воспоставување таков центар во рамките на ИПА 2 Натура2000/ЦИТЕС-проектот
16	Да се продолжи со мерки за изолирање на опасна електрична инфраструктура во соработка со ЕВН и МЕПСО	Нема прогрес
17	Акциите за пошумување да се спроведуваат во соработка со надлежните институции и научните институции со цел да се изберат соодветни автохтони видови	Делумно
18	Да се вградат мерки за управување со шумите со високи природни вредности во плановите за управување со шумите	Нема прогрес
19	Да се изработи Регистар на пасишта и да се усогласи начинот на управување со пасиштата во заштитените подрачја	Нема прогрес
20	Да се преземат мерки за зачувување на традиционалните практики во сточарството	Нема прогрес
21	Концептот за екосистемски услуги да се интегрира и практично да се применува барем во одредени сектори каде што има основни услови (пример управувањето со шумите, а понатаму и пасиштата). Шемата за плаќање на ЕСУ треба да се тестира во неколку помали општини, особено оние што се во близина на некое заштитено подрачје. Ова е важно бидејќи може да даде дополнителен приход за управување со заштитените подрачја	Тестирана ПЕС-шема во општина Вевчани како дел од Швајцарската програма за зачувување на природата во Северна Македонија

22	Да се поттикне воведување агро туризам (преку традиционални практики на одгледување локални сорти и раси) и други форми на екотуризам.	Промовирано во Источниот плански регион во рамките на Швајцарската програма за зачувување на природата во Северна Македонија
23	Формирање на Фонд за животна средина/природа е сè уште релевантно, бидејќи може да се обезбеди делумно финансирање на заштитените подрачја и спроведување други мерки за зачувување на природата.	Нема политичка волја
24	Воведување иновативни механизми за финансирање на заштитените подрачја (вклучително и ПЕС-шмата) кои може да помогнат за обезбедување на средствата потребни за спроведување на плановите за управување	Спроведена е ПЕС шема во С.П. Вевчански извор.
25	Во отсуство на Фонд за животна средина, преку Програмата за инвестиции да се поддржуваат сите заштитени подрачја, а не само националните паркови	Нема прогрес

8

Климатски промени

8 Климатски промени

8.1 Преглед на напредокот во потпоглавјето во 2023 година

Во изминатата година се преземени позначајни чекори за усогласување со законодавството за климатските промени и за постигнување на климатските цели од усвоената долгорочна стратегија за климатски промени. **Процесот на изработка на текстот на Нацрт-законот за климатска акција беше финализиран** од страна на МЖСПП на крајот на 2022 година, по што, на барање на граѓанските организации, беше организирана средба со Министерството со цел да се овозможат рани коментари за Нацрт-законот. На средбата, државниот советник за климатски промени го презентира Нацрт-законот и планираниот временски рок проследен со клучни коментари и дискусија. Во периодот помеѓу јануари и март, Министерството организираше работни средби со сите засегнати чинители со цел презентирање на Нацрт-законот и рана консултација за текстот. Во март беше организирана работна средба помеѓу граѓанските организации членки на Националната коалиција за клима активни во секторот климатски промени и државниот советник за климатски промени, на која директно се направија интервенции во Нацрт-законот за климатска акција. По јавната расправа организирана од страна на МЖСПП на 23.3.2023 година, на која уредно беа поканети и учествуваа сите засегнати страни, коалицијата за клима на граѓански организации испрати коментари на Нацрт-законот за климатска акција на 27.3.2023 година. Нацрт-законот за климатска акција до завршување на изработката на извештајот во сенка (март 2023) е во Секретаријатот за законодавство.

Извештајот на ЕУ за напредок во секторот клима повеќе години наназад забележува дека **е потребно е да се имплементира Договорот од Париз**, да се донесат законот за климатска акција и Националниот план за адаптација како клучни политики и закони што ја поставуваат рамката за климатска акција на земјата. И покрај тоа што законот за климатска акција е во фаза на изработка повеќе од пет години, **сè уште не е донесен**.

Во последната објавена верзија на текстот на Нацрт-законот за климатска акција се усогласува домашното законодавство со ЕУ-регулативите со кои се уредува **механизмот за мониторинг и известување** и прв пат во националното законодавство се пропишуваат одговорности и правила за мониторинг и известување за емисии од стакленички гасови, како и делумно усогласување со регулативите за системот за тргување со емисии (EU ETS). Дефинирањето национален механизам за мониторинг и известување е многу важно, бидејќи создава јасна поделба на улогите и одговорностите во институциите и на институционално и на општинско ниво за обврската за собирање податоци и изготвување годишен инвентар на стакленички гасови.

Со Нацрт-законот се дефинира и **данокот на јаглерод** како механизам за забрзување на енергетската транзиција, но и финансирање на мерките за климатска акција. Со воведување на оваа мерка се испраќа јасен сигнал до јаглерод интензивни сектори дека мора да започнат со премин кон чисти технологии и до граѓаните дека и големите загадувачи и физичките лица ги делат истите обврски за постигнување на климатските цели.

Националниот координативен механизам за климатска акција дефиниран во Нацрт-законот за климатска акција треба да обезбеди транспарентност во идната имплементација на политиките и мерките за климатска акција.

8.2 Спроведување на законодавството

2019

Изработка на Стратегија за
Енергетика вклучува и консултација
со засегнати страни, меѓу кои и НВО

Владата на РСМ ја одобрува
Националната стратегија за
енергетика

Постепено исфрлање на јаглен

Осломеј 2019

Битола 2025-2028

Стратегија за енергетика

2020

Енергетска транзиција во Осломеј

Соларен панел 120MW на местото
на поранешниот рудник за јаглен во
Осломеј

Четврти Национален план за
Клима и трет извештај за клима за
UNFCCC

NDC 2021

Репортирање до UNFCCC

НПЕК

НПЕК работни групи ги вклучуваат
сите засегнати страни – локални
и национални власти, приватни
субјекти, НВО

ОИЕ таргет – 38% до 2030

Постепено исфрлање на јаглен до
2028 година

ПТ програма

**Закон за климатска акција и
стратегија**

Донсена Стратегија за климатска
акција

Нацрт Закон за климатска акција
донесен до 2024 година

2021-2023

2023 АСТ IP

Ја поддржува програмата за
Праведна Транзиција
Нејасни проекти и процес

Нацрт Закон за Енергетика

Нацрт Закон за ОИЕ

Процесот започна во декември 2023

Предлог-законот за климатска акција е значаен бидејќи содржи климатска цел и ја потврдува обврската од Договорот од Париз за ограничување на глобалното затоплување под 1,5 Целзусов степен, како и поддршка на напорите за **климатски неутрална Европа до 2050 година**. Со оваа одредба, заложбите од долгорочната стратегија за климатска акција и ревидираните придонеси кон климатските промени за намалување на емисиите на стакленички гасови на земјата до нивно сведување на нула до 2050 година стануваат и законска обврска на државата.

Спроведувањето на механизмот за мониторинг и известување е огромен предизвик за државата, особено поради тоа што **софтверското решение за MRV**, кое е во надлежност на Агенцијата за енергетика, воопшто **не се одржува и нема стручен кадар** вработен во агенцијата кој го познава овој софтвер. Стручен кадар со познавања за прибирање и обработка на податоци за емисии на стакленички гасови недостасува и во МЖСПП, како и во другите институции со обврски што ќе потекнуваат од одредбите за мониторинг и известување.

Данокот на јаглерод како механизам за обезбедување финансиска поддршка на мерките за климатска акција ќе биде ефикасен само доколку средствата се влеваат во посебен **фонд за животна средина** или, во недостиг на фонд - во **буџетот на МЖСПП** како институција надлежна за имплементација на плановите и законите за климатски промени и која може ги препознае приоритетните мерки за финансирање за постигнување на зацртаните климатски цели.

Националниот координативен механизам за климатска акција, кој е дефиниран во Нацрт-законот за климатска акција може да биде препознаен како работно тело за **надзор над работата на фондовите** за финансирање на мерките за климатска акција и како форум за дискутирање на сегашни и идни мерки за климатска акција во сите сектори.

Табела 4. Преглед на декарбонизација и целите за удели на ОИЕ во клучните енергетски стратегии

Стратегии (цели)	Предвидена цел за декарбонизација	Предвиден удел на ОИЕ
НПЕК (2030)	82% редуцирани GHG нето емисии во споредба со нивото од 1990 година	38% удел на обновливи извори во финалната бруто потрошувачка на енергија
Стратегија за енергетика (зелено сценарио, 2040)	61.5% редуцирани GHG нето емисии во споредба со 2005 година	45% удел на обновливи извори во финалната бруто потрошувачка на енергија
Долгорочна стратегија за климатска акција (2050)	72% редуцирани GHG нето емисии во споредба со нивото од 1990 година	49% удел на обновливи извори во финалната бруто потрошувачка на енергија

Извор: (Влада на Северна Македонија, 2019b, 2022)

Во моментот сите плански и стратешки документи од областа на енергетиката и климатските промени ги следат **истите долгорочни цели за намалување на емисиите на стакленички гасови за повеќе од половина до 2030 г.**, преку декарбонизација, пред сè, на енергетскиот сектор, но и зголемување на уделот од обновливи извори на енергија. Нацрт-законот за Обновливи извори на енергија **нема јасна цел за ОИЕ**, наместо тоа, се повикува на националните и стратешки документи од областа на енергетиката. Проблем во спроведувањето на законодавството

за клима е тоа што ниту еден од овие плански и стратешки документи **не одразува какво ќе биде влијанието на плановите за гасификација на земјата врз емисиите на стакленички гасови** и дали овие планови ќе го оневозможат предвиденото намалување на емисиите на стакленички гасови за повеќе од половина до 2030 година.

Со Нацрт-законот за енергија, **Националниот план за енергија и клима е регулиран со правна рамка** како стратешки документ што се носи на секои 10 години со проекција за дополнителни 20 години. Националните придонеси за климатска акција сè уште немаат правна рамка во постојната законска регулатива.

На 28-мата конференција за клима при Рамковната конвенција за клима на ООН, Владата го презентира **Инвестицискиот план за забрзана енергетска транзиција** (CIF ACT IP), кој треба да служи како мерка за поддршка на имплементацијата на **Програмата за праведна транзиција** од Планот за енергија и клима. Инвестицискиот план претставува еден вид стратешки план, кој предлага области во кои треба да се инвестира за целите на забрзана транзиција од јаглен и области во кои е потребно да се интервенира со техничка поддршка, а истовремено претставува и платформа за обезбедување, односно привлекување на кофинансирање од билатерални, мултилатерални и приватни финансиски извори. Инвестицискиот план е усвоен, со нацрт-извештајот за стратеска оцена на животната средина презентираан по усвојувањето на инвестицискиот план, кој содржи компоненти, додека прецизирање на проектите треба да се направи во претстојниот период.

Компоненти на инвестициски план	Мултилатерални развојни банки (МРБ)	Удел на МРБ	CIF ACT	Приватен Сектор	Влада/ЈП /Друго	Вкупно	Столбови		
							Инфраструктура	Луѓе	Управување
ПРОЕКТ 1: ПРЕНАМЕНА НА ТЕРМОЕЛЕКТРИЧНИ ЦЕНТРАЛИ И ЈАГЛЕНИ КАПАЦИТЕТИ / ЗАМЕНА СО ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА									
A: Пренамена на термоелектрани, санација и пренамена на рудници	WB, EBRD	110	(c) 25 (g) 0.5		35	170.5	V		V
B: ПРОСПЕКТ: Нови обновливи извори на енергија и едукација во областите засегнати од јаглен	EBRD, IFC	230	(g) 1.8	75		306.8	V	V	V
C: PowerHub: Зајакнување на мрежа, батерии, тренинзи за иднината	EBRD, IFC, WB	75	(c) 27 (g) 2.5	10		114.5	V	V	
ПРОЕКТ 2: СОЦИО-ЕНЕРГЕТСКА РЕГЕНЕРАЦИЈА НА ПЕЛАГОНИСКИ И ЈУГОЗАПАДЕН РЕГИОН									
A: Зелена и програма за раст (Green & Growth) за МСП	EBRD	5.3	(c) 2.7 (g) 1.95			9.95	V	V	
B: Ревитализирај (Revitalise): економска регенерација на индустриски зони	EBRD, WB	10	(c) 5.5 (g) 0.5			16	V	V	V
C: Климатски-паметна програма за економска регенерација	EBRD, IFC	22	(c) 2.7 (g) 0.65			25.35		V	
ПРОЕКТ 3: ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ (ЕЕ), ЧИСТА ТОПЛИНА И ДЕЦЕНТРАЛИЗИРАНО ГЕНЕРИРАЊЕ НА ЕНЕРГИЈА									
A: Екобуст (ECOBOOST): Зајакнување на заедници во регионите со јаглен со ефикасни заеми за обновливи извори	EBRD	8	(c) 5.6			13.6	V	V	
B: ЕкоКомуна (EcoCommune): Иницијатива за заедниците за чиста енергија	WB	11	(c) 8 (g) 0.6			19.6	V	V	
Инвестициски план / Вкупно		471.3	(c) 76.5 (g) 8.5	85	35	676.3			

Конкретните проекти во овој документ, како и нивната имплементација треба да бидат избрани според **организациската структура од Патоказот за праведна транзиција**, усвоен со Заклучок на Влада во изминатата година. Според оваа организациска структура, локалните заедници во Кичевскиот и Битолскиот регион како региони со јаглен треба да активно да учествуваат во процесот на одлучување преку **форуми на заедницата**.

Патоказ за праведна транзиција – организациска структура
(според Заклучок на Влада на Република Северна Македонија од 13 јуни, 2023)

Министер за економија - Национален координатор за имплементација на патоказ за праведна транзиција Министерство за економија - формирани работни групи за: ↘ Преквалификација и тренинг ↘ Економска транзиција ↘ Обновлива енергија и складирање	Совет за праведна транзиција: Заменик Претседател на Влада задолжен за економски прашања Министер за Економија - Ко-претседавач Министер за Финансии Министер за Животна средина и просторно планирање Министер за Труд и социјална политика Министер за Транспорт и врски	Министер за земјоделие, шумарство и водостопанство Министер за Локална самоуправа Министер за Образование Директор на ЕСМ Директор на МЕПСО Директор на НОМАГАС	Се препорачува ЗЕЛС да формира регионални форуми за праведна транзиција во Кичево и Битола.
--	---	---	--

Предизвици

Најголем проблем за постигнување на зацртаните климатски цели на државата претставува фактот што **законот за климатска акција и националниот план за адаптација сè уште недостасуваат**. Овие документи треба да дадат основни насоки за улогите на институционално и на локално ниво во ублажувањето и прилагодувањето кон климатските промени на државата, меѓутоа и да ги подобрат комуникацијата и координацијата помеѓу институциите и со локалната самоуправа во насока на имплементација на мерките за климатска акција.

Праксата на **носење стратешки документи и закони од значење за енергетиката и климатските промени во кратки рокови и за време на празници** оневозможува суштинско

учество на сите засегнати страни во раните фази на изработка - процес преку кој во исто време сите засегнати страни се информираат и едуцираат за темата и имаат можност да дадат суштински коментари што ќе ги подобрат текстот и идната имплементација. Иако во пракса постапката за носење закони е во целост испочитувана, во реалност целата постапка е избрзана, како во случајот со нацрт-законот за енергија и новиот нацрт-закон за ОИЕ, кои беа објавени на ЕНЕР за време на божиќните празници и не обезбедија рана консултација. Во исто време станува сè почеста праксата на усвојување стратешки документи без изготвена оценка за влијание врз животната средина, како во примерот на Планот за енергија и клима и Инвестицискиот план или одобрување на СОЖС и ОВЖС за електроенергетски проекти што во пракса се штетни за животната средина и локалните заедници. Со цел да се избегне ваквата пракса, **картата на локации за изградба на фотоволтаични и ветерни електрани** врз основа на утврдени критериуми мора да се земе предвид при изработка на годишниот план за изградба на енергетски објекти, како и да се интегрира во новиот просторен план, кој е во изработка.

Состојба на НЕП на Западен Балкан	Драфт НЕП предаден на Енергетско Здружение	Јавни консултации	Дали има направено драфт Стратешка Еколошка Процена за НЕП	Објавени резултати од консултации со јавноста	Проценка на Енергетската Заедница
Албанија					
БиХ					N/A
Косово					N/A
Црна Гора					N/A
С. Македонија					
Србија					

Недостасува **информираност и едукација** на општините за мерките за климатска акција, но и на другите релевантни институции и на граѓаните, што ја отежнува имплементацијата на стратешки планови и закони од секторите енергија и климатски промени.

8.3 Препораки за подобрување

Мерка за подобрување	Дали се спроведува?	Коментар/Статус
Усвојување документи потребни за постигнување на ветените климатски цели на земјата	Делумно реализирано	Потребно е да се донесе закон за климатска акција со мерка за данок на јаглерод. Приходите од оваа мерка треба да се влеваат во буџетот на МЖСПП како институција надлежна за имплементација на законот за климатска акција. Да започне процесот на изработка на НАП. Интегрирање на обврските што потекнуваат од други меѓународни договори и пактови поврзани со клима.
Подобрување на институционалната рамка и административните капацитети за спроведување на климатските политики	Нереализирано	Мерките за климатска акција треба да се интегрираат во сите сектори со цел да се подобри разбирањето на другите институции за климатски промени и да се обезбеди нивно соодветно и навремено спроведување.
Обезбедување правна рамка за клима што одговара и ги следи потребите на општеството	Делумно реализирано	Национален координативен механизам за климатска акција е дефиниран во Нацрт-законот за климатска акција. Потребно е подобрување и појаснување на Нацрт-законот за енергетика и Нацрт-законот за ОИЕ.

Транспарентност во донесувањето и спроведувањето на климатските политики	Делумно реализирано	Донесувањето на климатските политики да се спроведе на транспарентен начин обезбедувајќи доволно долг временски период за спроведување на овие процеси и соодветно информирање на јавноста со вклучување на сите засегнати страни во сите секторски политики од значење за ублажување и прилагодување на климатските промени.
Климатската акција мора да биде висок приоритет на земјата	Нереализирано	Мерките за постигнување на климатските цели треба да бидат присутни во сите климатски политики. Според Долгорочната стратегија за климатска акција, климатски политики се и тие што се носат во секторите енергетика, просторно планирање, отпад, транспорт, земјоделство и рурален развој, здравство и природа.

9

Финансирање

9 Финансирање

Финансирањето мерки и активности за подобрување на состојбата со животната средина и понатаму недостига. Минимални се средствата што државата ги издвојува за МЖСПП, (0,69% е процентот за буџет за ова министерство во однос на вкупниот буџет на државата). Трансферите на дополнителни средства од кои може да се финансираат проекти за заштита на животната средина се ограничени. Речиси и не постојат редовни, наменски програми за финансирање проекти за заштита на животната средина. Повремено се отвораат повици за субвенционирање на дел од трошоците за клима-уреди, плински тела во автомобилите итн., меѓутоа тие се активности на министерствата и вообичаено се од мал обем. Во табелата се дадени вкупниот буџет на државата и вкупниот буџет на МЖСПП за 2023 година и планираниот за 2024 година.

Опис	2023 во илјади денари		2024 во илјади денари	
Буџет на Република Северна Македонија	376,924,641		388,691,113	
Расходи по буџетски корисник				
Министерство за животна средина и просторно планирање	1,868,040	0.50%	2,676,990	0.69%
Расходи по функции на буџет				
Заштита на животната средина	2,445,056	0.65%	3,217,995	0.83%

На страната на расходите на буџетот за 2023 и 2024 година, трансферите што ги прави Министерството за финансии кон корисниците на буџетот (министерствата, агенции, фондови и други државни органи) се главно за финансирање на нивното оперативно работење. Во тој контекст, се вршат трансфери и кон институциите што имаат надлежности во областа на животната средина, како што се Министерството за животна средина, Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерството за економија, меѓутоа главно за нивното тековно работење.

Во однос на буџетот по сектори на МЖСПП, вкупниот одобрен буџет за 2023 година се распределува на следните делови.¹⁸

Р.бр.	Опис на деловите на буџетот	Број на ставка	Максимален износ
1.	Вкупно одобрен буџет		1.868.040.000
2.	Нераспределен дел од буџетот		49.085.000
2.1	<u>Стоки и услуги</u>	<u>42</u>	<u>45.925.000</u>
2.11	Патни и дневни расходи	420	6.000.000

¹⁸ Решение за внатрешна распределба на вкупниот одобрен буџет за 2023 година на Министерство за животна средина и просторно планирање

2.12	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	30.000.000
2.13	Материјали и ситен инвентар	423	1.000.000
2.14	Поправки и тековно одржување	424	1.100.000
2.15	Договорни услуги	425	6.000.000
2.16	Други тековни расходи	426	1.825.000
<u>2.2</u>	<u>Субвенции и трансфери</u>	<u>46</u>	<u>600.000</u>
2.21	Разни трансфери	464	1.825.000
<u>2.3</u>	<u>Капитални расходи</u>	<u>48</u>	<u>2.560.000</u>
2.31	Купување опрема и машини	480	160.000
2.32	Градежни објекти	481	2.000.000
2.33	Купување мебел	483	300.000
2.33	Вложувања и нефинансиски средства	485	100.000
3.	Буџет наменет за заедничките расходи на субјектот		120.948.000
<u>3.1</u>	<u>Програма за плати и надоместоци</u>	<u>40</u>	<u>120.948.000</u>
3.2	Основни плати	401	87.042.000
3.3	Придонеси за социјално осигурување	402	33.786.000
3.4	Надоместоци	404	120.000
4.	Буџет наменет за реализирање на политиките и проектите		1.698.007.000
<u>4.1</u>	<u>Сектор за одржлив развој и инвестиции</u>		<u>520.540.000</u>
4.10	Патни и дневни расходи	420	500.000
4.11	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	1.000.000
4.12	Материјали и ситен инвентар	423	200.000
4.13	Поправки и тековно одржување	424	100.000
4.14	Договорни услуги	425	19.080.000
4.15	Други тековни расходи	426	200.000
4.16	Трансфери до невладини организации	463	0
4.17	Купување опрема и машини	480	0
4.18	Други градежни објекти	482	268.620.000
4.19	Купување мебел	483	0

4.18	Вложувања и нефинансиски средства	485	0
4.19	Капитални дотации до ЕЛС	488	230.840.000
<u>4.2</u>	<u>Сектор за координација за работата на министерот</u>		<u>4.630.000</u>
4.20	Патни и дневни расходи	420	50.000
4.21	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	100.000
4.22	Материјали и ситен инвентар	423	80.000
4.23	Поправки и тековно одржување	424	100.000
4.24	Договорни услуги	425	500.000
4.25	Други тековни расходи	426	3.800.000
4.26	Разни трансфери	464	0
4.27	Купување мебел	483	0
<u>4.3</u>	<u>Сектор Природа</u>		<u>16.320.000</u>
4.30	Стоки и услуги		
4.31	Патни и дневни расходи	420	50.000
4.32	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	100.000
4.33	Материјали и ситен инвентар	423	20.000
4.34	Поправки и тековно одржување	424	0
4.35	Договорни услуги	425	7.050.000
4.36	Други тековни расходи	426	100.000
4.37	Купување опрема и машини	480	0
4.38	Други градежни објекти	482	0
4.39	Купување мебел	483	0
4.391	Вложувања и нефинансиски средства	485	0
4.392	Капитални дотации за претпријатија и невладини организации	489	9.000.000
<u>4.4</u>	<u>Сектор Води</u>		<u>396.082.000</u>
4.40	Патни и дневни расходи	420	50.000
4.41	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	5.390.000
4.42	Материјали и ситен инвентар	423	300.000
4.43	Поправки и тековно одржување	424	400.000

4.44	Договорни услуги	425	8.100.000
4.45	Други тековни расходи	426	150.000
4.46		464	102.592.000
4.47	Купување на опрема и машини	480	5.600.000
4.48	Други градежни објекти	482	233.000.000
4.49	Купување мебел	483	100.000
4.491	Капитални дотации за претпријатија и невладини организации	489	40.400.000
<u>4.5</u>	<u>Сектор Отпад</u>		<u>171.600.000</u>
4.51	Договорни услуги	425	20.000.000
4.52	Други тековни расходи	426	100.000
4.53	Купување опрема и машини	480	105.000.000
4.54	Други градежни објекти	482	44.000.000
4.55	Вложувања и нефинансиски средства	485	2.500.000
4.56	Капитални дотации за претпријатија и невладини организации	489	0
<u>4.6</u>	<u>Сектор за индустриско загадување и управување со ризик</u>		<u>42.420.000</u>
4.61	Патни и дневни расходи	420	100.000
4.62	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	85.000
4.63	Материјали и ситен инвентар	423	90.000
4.64	Поправки и тековно одржување	424	600.000
4.65	Договорни услуги	425	12.190.000
4.66	Други тековни расходи	426	55.000
4.67	Разни трансфери	464	27.000.000
4.68	Купување опрема и машини	480	2.300.000
4.69	Вложувања и нефинансиски средства	485	0
<u>4.7</u>	<u>Сектор за животна средина</u>		<u>8.700.000</u>
4.71	Патни и дневни расходи	420	200.000
4.72	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	1.000.000
4.73	Материјали и ситен инвентар	423	400.000
4.74	Поправки и тековно одржување	424	300.000
4.75	Договорни услуги	425	800.000

4.76	Други тековни расходи	426	400.000
4.77	Купување опрема и машини	480	1.000.000
4.78	Градежни објекти	481	4.300.000
4.79	Купување мебел	483	0
4.791	Вложувања и нефинансиски средства	485	300.000
<u>4.8</u>	<u>Сектор за просторно планирање</u>		<u>57.145.000</u>
4.80	Патни и дневни расходи	420	50.000
4.81	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	0
4.82	Материјали и ситен инвентар	423	120.000
4.83	Поправки и тековно одржување	424	125.000
4.84	Договорни услуги	425	56.000.000
4.85	Купување опрема и машини	480	350.000
4.86	Вложувања и нефинансиски средства	485	500.000
<u>4.9</u>	<u>Сектор Македонски информативен центар за животна средина</u>		<u>25.880.000</u>
4.91	Патни и дневни расходи	420	300.000
4.92	Комунални услуги, греење, комуникација и транспорт	421	4.150.000
4.93	Материјали и ситен инвентар	423	1.100.000
4.94	Поправки и тековно одржување	424	2.550.000
4.95	Договорни услуги	425	3.600.000
4.96	Други тековни расходи	426	480.000
4.97	Купување опрема и машини	480	11.400.000
4.98	Други градежни објекти	482	0
4.99	Купување мебел	483	0
4.991	Вложувања и нефинансиски средства	485	2.300.000
<u>4.10</u>	<u>Сектор за ЕУ</u>		<u>1.000.000</u>
4.101	Патни и дневни расходи	420	0
4.102	Договорни услуги	425	1.000.000
4.103	Други градежни објекти	482	0

4.11	Сектор за локална самоуправа		190.000
4.110	Договорни услуги	425	100.000
4.111	Купување мебел	483	90.000
4.112	Вложувања и нефинансиски средства	485	0
4.12	Сектор за спроведување на ИПА		453.500.000
4.120	Други градежни објекти	482	453.500.000

Со цел утврдување на достапните финансиски средства на локално ниво, согласно буџетите на општините, направивме анализа на вкупните буџети и средствата наменети за активности за животната средина. Подолу е даден преглед за неколку општини, иако со исклучок на Град Скопје за другите општини не се разликува значајно состојбата со буџетираните средства за животната средина.

Општина	Вкупен буџет за 2023 година (мкд)	Буџет за животната средина во 2023 година (мкд) Р1	% учество на животната средина во вкупниот буџет
Охрид	58,674,000	2,720,000	4,64
Струга	11,815,130,00	2,260,000	0,19
Битола	20,996,986,41	11,061,00	0,53
Дебрца	126,520,050	-	0,00
Берово	370,603,000	80,000	0,02
Дојран	363,395,000	-	0,00

9.1 Административни капацитети

Во моментот МЖСПП брои 204 вработени¹⁹, кои се распределени низ секторите на следниот начин:

- Заменик-министер
- Државни советници **3**
- Одделение за внатрешна ревизија **2**
- Сектор за Управување со човечки ресурси и стратешко планирање **6**
- Сектор за правни и општи работи **11**
- Сектор за соработка со локалната самоуправа и управно-надзорни работи **10**
- Сектор за Европска Унија **5**
- Сектор за спроведување на Инструментот за претпристапна помош (ИПА) **16**
- Сектор за одржлив развој и инвестиции **11**

¹⁹ Информација согласно барање за пристап до информации од јавен карактер испратено до МЖСПП, март 2024 година

- Сектор за просторно планирање **9**
- Сектор Македонски информативен центар за животна средина **17**
- Сектор за координација на работата на министерот **15**
- Сектор за финансиски прашања **8**
- Просторно-информативен центар **3**
- Управа за животна средина **1**
- Сектор природа **15**
- Сектор за индустриско загадување и управување со ризик **11**
- Сектор за води **35**
- Сектор за животна средина **18**
- Сектор отпад **8**

Бројот на вработените е доволен, но неопходно е реструктурирање на МЖСПП и формирање агенција за животна средина, која ќе ги врши стручните работи, ќе може да врши и мониторинг во сите медиуми (води, воздух и почва), вклучително и мониторинг на видовите, супервизија на заштитените подрачја и ќе обезбедува синхронно и заедничко спроведување на политиките за заштита на животната средина и природата на национално ниво, вклучувајќи го и споделувањето информации и податоци.

